

Šestodnevni rat i prekid jugoslavensko-izraelskih diplomatskih odnosa

Jagatić, Karlo

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:785393>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-31**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Karlo Jagatić

**ŠESTODNEVNI RAT I PREKID
JUGOSLAVENSKO-IZRAELSKIH
DIPLOMATSKIH ODNOSA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

KARLO JAGATIĆ

**ŠESTODNEVNI RAT I PREKID
JUGOSLAVENSKO-IZRAELSKIH
DIPLOMATSKIH ODNOSA**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Mijo Beljo

Sumentor: Jure Trutanić, mag. paed. et mag. educ. hist.

Zagreb, 2024.

Sažetak

Arapsko-židovski, a kasnije i arapsko-izraelski sukobi započeli su već početkom 20. stoljeća. Međutim, situacija na Bliskom istoku značajno se zaoštrila stvaranjem Države Izrael 1948. godine. U tim sukobima neposredno je sudjelovala i Jugoslavija koja je od 1945. do 1949. godine bila iznimno staljinistička država, ali je nakon sukoba Tito-Staljin započela s razvojem još samostalnije unutarnje i vanjske politike. Jugoslavija je ubrzo usvojila vanjskopolitički koncept politike nesvrstanosti i afirmirala se kao jedna od vodećih nositelja Pokreta nesvrstanih. Pokret u kojemu je sudjelovao značajan broj arapskih država redefinirao je jugoslavenski pristup krizama na Bliskom istoku. Jugoslavija se tijekom Šestodnevnog rata iz 1967. godine aktivno angažirala u pomoći arapskim državama, istovremeno osuđujući izraelski napad. Također, Jugoslavija je tijekom Šestodnevnog rata gradila sve čvršće veze s državama Varšavskog pakta i nerijetko dolazila u sukobe sa zapadnim silama. Jugoslavenska vlada svoju agresivnu retoriku prema Zapadu naposljetku je ublažila, ali Šestodnevni rat rezultirao je prekidom jugoslavensko-izraelskih diplomatskih odnosa. Osim prekida diplomatskih odnosa koji nisu obnovljeni sve do raspada Jugoslavije, jugoslavenska vanjskopolitička aktivnost za vrijeme i nakon Šestodnevnog rata dovela je i do određenih unutarnjopolitičkih sukoba u vrhu Saveza komunista Jugoslavije.

Gljučne riječi: Arapsko-izraelski sukobi; diplomatski odnosi; Jugoslavija; vanjska politika; Pokret nesvrstanih; Šestodnevni rat

Abstract

The Arab-Jewish and later Arab-Israeli disputes began in the early twentieth century. However, the situation in the Middle East intensified significantly with the establishment of the State of Israel in 1948. Yugoslavia also played a immediate role in these conflicts, since it was an extremely Stalinist state from 1945 to 1949. However, with the Tito-Stalin break, Yugoslavia began to pursue a more independent domestic and foreign strategy. Yugoslavia swiftly adopted the non-alignment foreign policy concept and established itself as one of the leading members of the Non-Aligned Movement. The Movement, which included a considerable number of Arab states, altered Yugoslavia's response to Middle East issues. During the 1967 Six-Day War, Yugoslavia actively supported the Arab states while condemning the Israeli attack. Furthermore, Yugoslavia was strengthening its connections with the Warsaw Pact countries while frequently clashing with Western powers. The Yugoslav government eventually softened its aggressive rhetoric toward the West, but the Six-Day War ended diplomatic relations between Yugoslavia and Israel. Aside from the break in diplomatic relations, which were not restored until Yugoslavia's breakdown, Yugoslav foreign policy activities during and after the Six-Day War resulted in internal political conflicts within the League of Communists of Yugoslavia's leadership.

Keywords: Arab-Israeli conflicts; Diplomatic relations; Foreign policy; Non-Aligned Movement; Six-Day War; Yugoslavia

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Uspostava Države Izrael i arapsko-izraelski sukobi do izbijanja Šestodnevnog rata 1967. godine	2
2.1. <i>Britanski mandat nad Palestinom i stvaranje Države Izrael</i>	2
2.2. <i>Rat za neovisnost Izraela od 1947. do 1949. godine</i>	4
2.3. <i>Sueska kriza 1956. godine</i>	5
3. Jugoslavenska vanjska politika i pogled na bliskoistočne krize do 1967. godine	7
3.1. <i>Jugoslavija između Istoka i Zapada</i>	7
3.2. <i>Jugoslavensko stajalište prema podjeli Palestine</i>	10
3.3. <i>Jugoslavenska nesvrstanost i stajalište o Sueskoj krizi 1956. godine</i>	12
3.4. <i>Jugoslavija u Pokretu nesvrstanih i jugoslavensko-arapski odnosi</i>	14
4. Šestodnevni rat 1967. godine	15
5. Pozicioniranje Jugoslavije prema Šestodnevnom ratu	18
5.1. <i>Vanjskopolitičke i diplomatske aktivnosti Jugoslavije u jeku Šestodnevnog rata</i>	18
5.2. <i>Jugoslavenski mediji o Šestodnevnom ratu</i>	20
5.3. <i>Antiamerička kampanja Jugoslavije tijekom Šestodnevnog rata</i>	20
5.4. <i>Kadrovske promjene u vrhu vojske i ministarstvu obrane Jugoslavije 1967. godine</i>	22
5.5. <i>Titova podrška Naseru i prekid jugoslavensko-izraelskih diplomatskih odnosa</i>	23
5.6. <i>Jugoslavenska unutarnjopolitička razilaženja uslijed Šestodnevnog rata</i>	26
6. Jugoslavenski međunarodni odnosi nakon Šestodnevnog rata	27
6.1. <i>Jugoslavija kao američki posrednik u rješavanju krize</i>	27
6.2. <i>Jugoslavenska pomoć arapskim državama nakon 1967. godine</i>	30
6.3. <i>Odnosi Jugoslavije i Izraela nakon 1967. godine</i>	32
7. Zaključak	33
8. Bibliografija	34
8.4. <i>Objavljeni izvori</i>	34
8.5. <i>Periodika</i>	34
8.6. <i>Popis literature</i>	34
8.7. <i>Internetski izvori</i>	38

1. Uvod

Stvaranje židovske države na području Palestine, koju su Židovi smatrali svojom pradomovinom, bio je složen i dugotrajan proces u koji su bili uključeni različiti međunarodni akteri. Završetkom Drugog svjetskog rata, stvaranjem Države Izrael i ulaskom svijeta u hladni rat, promijenili su se i odnosi snaga na Bliskom istoku. Osparavanje arapskih država pravo Izraelu na postojanje rezultiralo je velikim sukobima i ratovima kroz cijelu drugu polovicu 20. stoljeća. Također, na geopolitičku scenu stupila je i novoosnovana država Jugoslavija, predvođena Josipom Brozom Titom, koja se na jedinstven način nastojala profilirati unutar novih međunarodnih okvira hladnoratovske politike i bliskoistočnih odnosa. Historiografija je tijekom godina veliku pažnju usmjeravala temi arapsko-izraelskih sukoba, no, u kontekstu jugoslavenske pozicije tijekom Šestodnevnog rata ne nalazi se dovoljno znanstvenih radova. U tom području valja istaknuti doprinos srbijanskog autora Aleksandra Lebla koji je detaljno opisao prekid jugoslavensko-izraelskih diplomatskih odnosa te srbijanskih povjesničara Dragana Bogetića i Aleksandra Životića koji su napisali vrijednu knjigu *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967. godine*.

Cilj rada je dati kratki presjek arapsko-izraelskih sukoba i prikazati jugoslavensku vanjskopolitičku aktivnost u kontekstu bliskoistočnih kriza od osnivanja Države Izrael do 1967. godine kako bi se u potpunosti razumjele pozicije jugoslavenske vlade tijekom Šestodnevnog rata. Naglaskom na jugoslavensku diplomatsku aktivnost tijekom Šestodnevnog rata, autor će otvoriti teme odnosa Jugoslavije prema Izraelu i arapskim državama, ali i njihovim vanjskopolitičkim saveznicima, SAD-u s jedne te Sovjetskom Savezu s druge strane. Naposljetku, detaljnom analizom prekida jugoslavensko-izraelskih diplomatskih odnosa te njihovih vanjskopolitičkih i unutarnjopolitičkih posljedica, rad ima za cilj produbiti razumijevanje jugoslavenske pozicije naspram aktivnih sudionika bliskoistočne krize iz 1967. godine. Naposljetku, rad teži potaknuti daljnje istraživanje jugoslavenske vanjske politike, kojoj se, s obzirom na njezinu kompleksnost, promjene i utjecaj na sve novoosnovane republike tijekom 1990-ih godina, ne pridaje dovoljno pozornosti. Okosnicu rada čini analiza sekundarne literature domaćih i inozemnih autora. U svrhu dubljeg uvida korišteni su razni izvori i zbornici dokumenata, posebno oni američkog *State Departmenta* te jugoslavenski tiskani mediji poput *Vjesnika* i *Borbe*, ali i inozemni poput *New York Timesa*.

2. Uspostava Države Izrael i arapsko-izraelski sukobi do izbijanja Šestodnevnog rata 1967. godine

2.1. Britanski mandat nad Palestinom i stvaranje Države Izrael

Balfourova deklaracija od 2. studenog 1917. godine označavala je značajan korak prema ostvarenju ciljeva cionističkog pokreta za stvaranjem židovske države.¹ Ova deklaracija, odnosno depeša koju je britanski ministar vanjskih poslova Arthur James Balfour uputio lordu Rothschildu reflektirala je jasno stajalište i namjeru britanske vlade da podrži „uspostavu Nacionalnog doma za židovski narod u Palestini“.² Međutim, u trenutku donošenja spomenute deklaracije, područje Palestine još uvijek je pripadalo protivniku Velike Britanije, Osmanskom Carstvu. Nakon Prvog svjetskog rata države pobjednice okupljene u vojnom savezu sila Antante, u travnju 1920. godine sastale su se u talijanskom gradu San Remu s ciljem podjele osmanskog teritorija. Na toj konferenciji usvojena je Deklaracija kojom su potvrđene odluke Versajskog mirovnog sporazuma kojim je Velikoj Britaniji dodijeljen mandat nad Palestinom uz obvezu provođenja ciljeva iz spomenute Balfourove deklaracije.³

Nakon objavljivanja Balfourove deklaracije došlo je do porasta broja židovskih migracija u Palestinu, a posljedica tih masovnih useljavanja bili su sve intenzivniji sukobi između Židova i Arapa koji su živjeli na tom području. Naime, između 1919. i 1923. godine više od 35 tisuća židovskih doseljenika stiglo na područje Palestine, a u razdoblju između 1924. i 1931. godine stiglo je preko 80 tisuća, većinom istočnoeuropskih Židova.⁴ U kontekstu rastućeg prisustva židovske populacije na području Palestine, 1929. godine izbio je sukob kada su naoružane arapske skupine prodrle u jeruzalemski Stari grad. Te skupine bile su potaknute informacijom o navodnom židovskom planu napada na džamiju Al-Aksu. Navedeni sukob između židovske i arapske zajednice trajao je tri dana sve dok britanska vojska nije spriječila daljnju eskalaciju sukoba.⁵

Međutim, položaj europskih Židova, a posljedično i palestinskih, dodatno se zakomplicirao dolaskom Adolfa Hitlera na vlast u Njemačkoj 1933. godine. Nakon početnih progona, a posebno nakon donošenja Nürnberških zakona 1935. godine, broj Židova koji su emigrirali u Palestinu u razdoblju između 1929. i 1939. godine prelazio je brojku od 250 tisuća. Ovo

¹ Cionizam je židovski nacionalni pokret kojemu je zadaća bila stvaranje židovske države u Palestini. Vidi u: „cionizam“. U: *Hrvatska enciklopedija*, sv. 1. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 1999, 541-542.

² „Walter Rothschild and the Balfour Declaration“.

³ GIDEON, *The Boundaries of Modern Palestine*, 65-69.

⁴ HASSAN, „Immigration to Israel“, 832-833.

⁵ HAVEL, *Arapsko-izraelski sukobi*, 507.

masovno useljavanje njemačkih Židova potaknulo je Arape na velike ustanke koji su trajali od 1936. do 1939. godine.⁶ Britanska mandatna uprava pokušala je silom ugušiti ustanak u Palestini, no 1939. godine konačno je objavila Bijelu knjigu s ciljem umirivanja Arapa. Bijelom knjigom Britanci su predložili ograničavanje židovske imigracije na 75 tisuća u sljedećih pet godina, nakon čega bi svako daljnje useljavanje bilo uvjetovano arapskim pristankom. Tim dokumentom Arapima je omogućena pobjeda, međutim, Visoki arapski odbor, centralno političko tijelo arapske zajednice u Palestini pod vodstvom muftije al-Huseinija, odbio je britanski prijedlog i tražio „trenutni osnutak države i amnestiju svih sudionika ustanka.“⁷

Nakon masovnog i sustavnog istrebljenja europskih Židova od strane Trećeg Reicha i njegovih vojno-političkih saveznika, židovska zajednica suočila se s novim poglavljem vlastite povijesti. Naime, od samih početka cionističkog pokreta, vlada SAD-a pružala je podršku Židovima u njihovim nastojanjima za osnivanjem nove države. Tako je predsjednik SAD-a Harry Truman nakon završetka Drugog svjetskog rata od Velike Britanije zatražio dopuštenje za useljenje 100 tisuća europskih u Židova na područje Palestine.⁸ No, Velika Britanija nije bila sklona kršenju odredbi Bijele knjige te nije prihvaćala nove useljenike. Stanje nemira u Palestini eskaliralo je 1947. godine nakon sve učestalijih terorističkih napada paravojnih cionističkih skupina poput Ecela i Lehija na britanske postrojbe. S obzirom na Holokaust i međunarodno javno mnijenje koje se oko istog oblikovalo, britanske snage nisu imale mogućnost primjereno se nositi s krizom. Nakon niza nasilnih incidenata i diplomatskih pritisaka SAD-a, Velika Britanija nadležnost nad Palestinom predala je Ujedinjenim narodima (UN).⁹

UN je u svibnju 1947. godine osnovao Posebno povjerenstvo za Palestinu (UNSCOP) s ciljem pronalaženja najadekvatnijeg rješenja za palestinsko pitanje. U kolovozu iste godine, većina članica UNSCOP-a iznijela je prijedlog poznat kao *Većinsko izvješće* o podjeli Palestine na arapski i židovski dio.¹⁰ Navedeno izvješće većine članica UNSCOP-a trebala je prihvatiti Generalna skupština UN-a dvotrećinskom većinom. Glasanje o navedenoj temi bilo je zakazano za 29. studeni 1947. godine. Nakon burne rasprave, *Većinsko izvješće* UNSCOP-a bilo je prihvaćeno, a Rezolucijom 181 odlučeno da će se u Palestini uspostaviti neovisna židovska i arapska država.¹¹ Neposredno nakon usvajanja Rezolucije, Arapi su upozorili da će podjela dovesti do oružanog sukoba. Za navedeno su postojale jasne indikacije i prije Rezolucije jer je

⁶ RUBIN, „Turning goyim into Jews“, 77-80.

⁷ HAVEL, *Arapsko-izraelski sukobi*, 517-518.

⁸ DRUKS, „Harry S Truman and the Recognition of Israel“, 16-17.

⁹ HAVEL, *Arapsko-izraelski sukobi*, 532; JOHNSON, *History of the Jews*, 522-524.

¹⁰ HAVEL, *Arapsko-izraelski sukobi*, 533.

¹¹ MORRIS, *Righteous Victims*, 184.

Arapska liga još od 1946. godine potajno slala oružje u Palestinu.¹² Također, u studenom 1947. godine osnovana je Arapska oslobodilačka vojska u čijem sastavu su sudjelovali Palestinci i dobrovoljci iz ostalih arapskih država.¹³ Naposljetku, nakon odluke o osnivanju Izraela, arapske države poput Jemena, Egipta, Sirije i Libanona zahvatio je val prosvjeda i nasilnih obračuna sa Židovima. Proglašenje države 14. svibnja 1948. godine Židovi su dočekali u pripremama za pravi početak ratnog sukoba pa je cionistička paravojna skupina Haganah tijekom lipnja 1948. godine prerasla u Izraelske obrambene snage (IDF).¹⁴

2.2. Rat za neovisnost Izraela od 1947. do 1949. godine

Nakon usvajanja UN-ove Rezolucije 181 u studenom 1947. godine, u Palestini su izbili sukobi koji su prerasli u šestomjesečni građanski rat. Samo dan nakon što je prvi izraelski premijer David Ben Gurion proglasio židovsku državu, Izrael je 15. svibnja 1948. godine napalo 40 tisuća vojnika iz Egipta, Jordana, Sirije, Libanona i Iraka.¹⁵ Značajan utjecaj u sveopćem napadu na Izrael imali su dobrovoljci iz arapskih država okupljeni pod idejom džihada u okviru Muslimanskog bratstva.¹⁶ S druge strane, Izraelci su u obrani države na raspolaganju imali između 30 i 40 tisuća muškaraca i žena, ali nedovoljno teškog naoružanja, topništva i oklopnih vozila.¹⁷ Ubrzo je UN proglasio primirje koje je stupilo na snagu 11. lipnja 1948. godine. No, primirje je objema stranama poslužilo za reorganizaciju na terenu i uvježbavanje, u čemu je Izrael bio značajno uspješniji.¹⁸ Krajem srpnja objavljeno je novo primirje koje je ostalo na snazi do 15. listopada, kada je izraelska vojska započela najveću ofenzivu u ratu u kojoj je uspjela izgurati egipatske snage iz Negeva.¹⁹ Zatim, izraelska vojska 22. prosinca 1948. godine pokrenula je operaciju *Horev* s ciljem potiskivanja egipatske vojske u pojasu Gaze. Iako je operacija uspješno provedena, izraelske snage pod međunarodnim pritiskom i britanskom prijetnjom naposljetku su se morale povući s osvojenog teritorija Sinaja i Gaze.²⁰

Između veljače i srpnja 1949. godine Izrael je sklopio trajna primirja sa svim arapskim državama, ali niti jedna od njih nije priznala pravo židovskoj državi na postojanje.²¹ Dakako,

¹² Arapska liga bio je savez arapskih država osnovan 1945. godine u čijem sastavu su se nalazili Egipat, Irak, Jemen, Jordan, Saudijska Arabija, Libanon i Sirija. Vidi u: „Arapska liga“. U: *Hrvatska enciklopedija*, sv. 1. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 1999, 330.

¹³ MORRIS, *Righteous Victims*, 186-187.

¹⁴ HAVEL, *Arapsko-izraelski sukobi*, 537; MORRIS, *Righteous Victims*, 188-189.

¹⁵ BICKERTON, KLAUSNER, *A History of the Arab-Israeli Conflict*, 108-112.

¹⁶ HAVEL, *Arapsko-izraelski sukobi*, 538.

¹⁷ BICKERTON, KLAUSNER, *A History of the Arab-Israeli Conflict*, 112.

¹⁸ MORRIS, *1948*, 217.

¹⁹ *Isto*, 323-337.

²⁰ *Isto*, 360-374.

²¹ HAVEL, *Arapsko-izraelski sukobi*, 545.

kao posljedica rata i uzrok budućih sukoba bilo je pitanje granica Države Izrael. Naime, Izrael je do kraja rata proširio svoj teritorij za otprilike jednu trećinu unutar granica koje mu je dodijelio UN. Dakako, izraelska vlada smatrala je svojim pravom da unutar granica integrira teritorije koji su osvojeni tijekom rata koji su započele arapske države. Ubrzo nakon rata, izraelska vlada proglasila je Jeruzalem glavnim gradom iako je prema UN-ovoj podjeli zapadni dio trebao pripasti Židovima, a istočni Arapima. Međunarodna zajednica općenito nije priznala Jeruzalem kao glavni grad te su svoja veleposlanstva zadržala u Tel Avivu. Unatoč neslaganju izraelske vlade i međunarodne zajednice oko pitanja Jeruzalema, Izrael je bio priznat kao neovisna država s granicama definiranim mirovnim sporazumom, a ne prema UN-ovom planu.²²

2.3. Sueska kriza 1956. godine

Drugi arapsko-izraelski rat, poznat kao Sueska kriza, bio je osmodnevni sukob iz listopada 1956. godine u kojem su sudjelovali Egipat s jedne te Francuska, Velika Britanija i Izrael s druge strane.²³ Nakon poraza od strane Izraela u prethodnom ratu, arapske države zašle su u duboke unutarnje krize i nemire. Zbog velikih ratnih gubitaka, ali i utjecaja Velike Britanije na egipatsko gospodarstvo, grupa časnika 1952. godine u vojnom udaru svrgnula je kralja Faruka.²⁴ Vođe te revolucije, Muhamed Nagib i Gamal Abdel Naser, u svibnju 1953. godine ukinuli su monarhiju i proglasili republiku. Naser, koji je u početku obnašao dužnost ministra unutarnjih poslova, 1954. godine postao je premijer s jasnim unutarnjopolitičkim ciljevima modernizacije zemlje.²⁵ Na vanjskopolitičkom planu Naser je isticao svoj antiimperijalistički sentiment s ciljem uništenja utjecaja zapadnoeuropskih država na prostoru Egipta. Također, Naser je kao premijer, a kasnije i predsjednik, bio istaknuta figura panarapskog pokreta s nepokolebljivim stavom o neprihvatanju postojanja Izraela kao države.²⁶

U okviru hladnoratovskih tenzija između SAD-a i Sovjetskog Saveza, Naser je među supersilama tražio pogodnog partnera koji bi mu pružio ekonomsku podršku za izgradnju Asuanske brane i modernizaciju vojske.²⁷ U tom kontekstu, Naser se obratio američkoj vladi, no ona je zbog odnosa s Izraelom bila prisiljena odbiti prijedlog egipatskog državnika. No,

²² TESSLER, *A History of the Israeli-Palestinian Conflict*, 273-275.

²³ „Sueski kanal“, 327.

²⁴ TESSLER, *A History of the Israeli-Palestinian Conflict*, 336-337.

²⁵ BICKERTON, KLAUSNER, *A History of the Arab-Israeli Conflict*, 130-132.

²⁶ *Isto*, 130-131.

²⁷ Asuanska brana nalazi se na rijeci Nilu uzvodno od Asuana te je najveći hidrotehnički objekt u Egiptu. Služi za reguliranje vodostaja, natapanje i proizvodnju električne energije. Vidi u: „Asuan“. U: *Hrvatska enciklopedija*, sv. 1. Zagreb: Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, 1999, 423.

Naserova sve čvršća suradnja s komunističkim državama izazivala je zabrinutost, kako u američkoj vladi, tako i u izraelskim krugovima.²⁸ Naime, u rujnu 1955. godine Naser je potpisao vojni sporazum s članicom Varšavskog pakta, Čehoslovačkom, što je ozbiljno uzdrimalo odnose Egipta i Zapada.²⁹ Bilo je očito da se Izrael osjećao ugroženim zbog egipatske nabave sovjetskog naoružanja, dok je vlada SAD-a mogla samo nijemo promatrati jačanje veza Egipta s istočnoeuropskim državama.³⁰ Također, izraelskim brodovima onemogućen je prolaz kroz Sueski kanal, a slično je učinjeno i u Tiranskom tjesnacu, čime je egipatska vlada sustavno ograničavala izraelski transport i trgovinu.³¹ Nakon što je američka vlada odbila financirati izgradnju Asuanske brane, Naser je nacionalizirao Sueski kanal kako bi osigurao potrebna sredstva za taj projekt. Ova akcija, koja je ograničavala europski utjecaj u sjevernoj Africi, dovela je do otvorenog sukoba Egipta s Velikom Britanijom i Francuskom. Britanskoj vladi nije bilo po volji Naserovo suzbijanje njihova utjecaja u Egiptu i nacionalizacija kompanije koja je bila u manjinskom vlasništvu britanske vlade. S druge strane, francuska vlada željela je ukloniti Nasera zbog njegove podrške alžirskim pobunjenicima protiv francuske kolonijalne vlasti u toj zemlji.³²

Na tajnom sastanku dužnosnika Izraela, Velike Britanije i Francuske u listopadu 1956. godine iskrojen je scenarij u kojem izraelska vojska napada egipatske snage u pojasu Gaze i na Sinaju, a Francuzi i Britanci u rat ulaze kao mirotvorci. Shodno dogovoru, Izrael je 29. listopada napao Egipat, a francuski i britanski vojnici ubrzo su intervenirali u zoni kanala.³³ Međutim, pod izravnim pritiskom Sovjetskog Saveza i SAD-a vojske Velike Britanije, Izraela i Francuske morale su se povući iz Egipta. Jasno je kako se Sovjetski Savez nastojao prikazati kao zaštitnik Egipta od „europskih imperijalista“, dok je SAD reagirao s ciljem sprječavanja pada Egipta, a time i cijelog arapskog svijeta pod dodatni utjecaj komunističkog bloka.³⁴ Iako je izraelska vojska vojno porazila Egipat, Naser je iz sukoba izašao još većeg ugleda u arapskom svijetu i međunarodnim okvirima. Također, Velika Britanija i Francuska izgubile su utjecaj na Bliskom istoku, dok je Sovjetski Savez postao važan egipatski vanjskopolitički saveznik.³⁵ S druge

²⁸ RUBIN, „America and the Egyptian Revolution“, 79-81.

²⁹ BICKERTON, KLAUSNER, *A History of the Arab-Israeli Conflict*, 136.

³⁰ Varšavski pakt bio je vojno-politička organizacija više europskih komunističkih država koja je djelovala od 1955. do 1991. godine radi obrambene i sigurnosne suradnje. Proizašao je iz *Ugovora o prijateljstvu, suradnji i uzajamnoj pomoći*, koji je bio potpisan u Varšavi 14. svibnja 1955. godine. Osnivači su bili Sovjetski Savez kao inicijator, te Albanija, Bugarska, Čehoslovačka, DR Njemačka, Mađarska, Poljska i Rumunjska. Vidi u: „Varšavski ugovor“. U: *Hrvatska enciklopedija*, sv. 11. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2009, 291.

³¹ BICKERTON, KLAUSNER, *A History of the Arab-Israeli Conflict*, 131-132.

³² *Isto*, 137-139.

³³ TESSLER, *A History of the Israeli-Palestinian Conflict*, 349.

³⁴ MORRIS, *Righteous Victims*, 297-301.

³⁵ BICKERTON, KLAUSNER, *A History of the Arab-Israeli Conflict*, 148.

strane, ulogu glavnog saveznika Izraela u borbi protiv arapskih zemalja preuzeo je SAD, a od 1956. godine arapsko-izraelski postali su i američko-sovjetski sukobi.³⁶ Naposljetku, analiza navedenog ukazuje na to da je izraelski *modus operandi* u borbi protiv Arapa postao preventivni napad pri osjećaju ugroze. Dakako, navedena strategija bit će još izraženija tijekom nadolazećeg sukoba, Šestodnevnog rata.

3. Jugoslavenska vanjska politika i pogled na bliskoistočne krize do 1967. godine

3.1. Jugoslavija između Istoka i Zapada

Izrael nije bio jedina novoosnovana država u drugoj polovici 20. stoljeća, za novi sustav vlasti i državu borili su se i jugoslavenski komunisti, ali sa značajno drugačijim pristupom i okolnostima. Naime, jugoslavenskim partizanskim borcima ključni ideološki saveznik u Drugom svjetskom ratu bio je Sovjetski Savez. Međutim, tijekom Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP) došlo je do određenih neslaganja između Moskve i jugoslavenskih komunista. Sovjetski Savez ograničavao je ulogu Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) tijekom Prvog zasjedanja u Bihaću u studenom 1942. godine, dok je istovremeno održavao kontakte s izbjegličkom jugoslavenskom vladom u Londonu. Moskva se također protivila osnivanju jedinica Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije (NOVJ) te njihovoj simbolici koja je uključivala komunističke motive poput srpa i čekića.³⁷ Drugim zasjedanjem AVNOJ-a u Jajcu 29. studenog 1943. godine formirani su novi organi vlasti komunističke Jugoslavije u izgradnji. Unatoč tome, Saveznici su priznavali samo izbjegličku vladu, a tijekom Titovog posjeta Sovjetskom Savezu u studenom 1944. godine, Josif Staljin sugerirao mu je da odustane od odluka AVNOJ-a i prizna kralja Petra II. Karađorđevića.³⁸

Unatoč navedenom, Staljin je među jugoslavenskim komunistima zadržao položaj neupitnog vođe. Dakako, oduševljenje pobjedom u ratu prožeto socijalističkim idealima rezultiralo je uskom suradnjom čiji je temelj bio *Ugovor o prijateljstvu, uzajamnoj pomoći i poslijeratnoj suradnji* između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza koji je Tito potpisao u Moskvi.³⁹ Međutim, tijekom Titovog posjeta Staljin ga je pokušao odgovoriti od namjere da u Jugoslaviji uspostavi sovjetski model vlasti. No, iz naknadnih interpretacija jugoslavenskih autora, poput Lea Matesa, dugogodišnjeg Titovog suradnika, sugerira se da je zapravo Sovjetski Savez

³⁶ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 57.

³⁷ MATES, *Međunarodni odnosi*, 16-17; BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 36.

³⁸ MATES, *Međunarodni odnosi*, 29.

³⁹ BANAC, *Sa Staljinom protiv Tita*, 31; MATES, *Međunarodni odnosi*, 93.

ograničavao jugoslavensku individualnost i inzistirao na širenju utjecaja.⁴⁰ Utjecaj je zasigurno postojao i jasno je kako se jugoslavenski komunisti nikako nisu protiv njega oštro borili. Primjer za navedeno dolazak je sovjetskih stručnjaka u Jugoslaviju s ciljem jačanja i izgradnje Jugoslavenske armije (JA).⁴¹ S druge strane, jugoslavenski časnici nerijetko su pohađali razne specijalističke škole u Sovjetskom Savezu. Dakako, sovjetski utjecaj protezao se na različite aspekte države i društva, obuhvaćajući ekonomiju, obrazovanje, zdravstvo, administraciju, kulturu i slično.⁴² Uz prisutnost velikog broja sovjetskih državljana, jugoslavenski komunisti oponašali su sovjetske ekonomske i poljoprivredne modele upravljanja.⁴³

S obzirom na navedeno, očito je da je unutarnje ustrojstvo Jugoslavije bilo potpuno podložno utjecaju i primjeru iz Sovjetskog Saveza. Međutim, sve razlike između jugoslavenskih i sovjetskih komunista koje su se pojavile još za vrijeme rata izbile su na vidjelo u trenucima jugoslavenskih vanjskopolitičkih inicijativa. Razlog tomu možebitno je činjenica kako je Tito nerijetko nastupao samostalno i nepredvidivo, na što je Staljin upozoravao Saveznike još na Konferenciji u Jalti 1945. godine.⁴⁴ Prvi značajniji incident izbio kada je Tito naredio okupaciju talijanskog grada Trsta. Taj postupak potaknuo je brzu reakciju od strane Anglo-Amerikanaca koji su zahtijevali povlačenje jugoslavenskih snaga. Tito se za pomoć obratio Staljinu, ali umjesto očekivane podrške Sovjeta dobio je opomenu zbog zaoštavanja odnosa sa Zapadom koje si Sovjetski Savez nije mogao priuštiti.⁴⁵

Jugoslavenski cilj bilo je i ujedinjenje s Albanijom, no Staljin se protivio jugoslavenskom utjecaju na tu državu što je navodno potvrdio i sam Tito kada je kazao kako je „prvi sukob [između Moskve i Beograda] izbio zbog Albanije“.⁴⁶ Naposljetku, jugoslavenska pomoć grčkim komunistima bio je presudni trenutak u kojemu je Staljin shvatio da Tito sustavno zaoštava odnose koje ovaj gradi sa Zapadom.⁴⁷ Iako su jugoslavenski komunisti Sovjetski Savez i dalje percipirali kao prirodnog saveznika, navedeni slučajevi označili su početak ozbiljnih nestabilnosti i sve većih neslaganja.

⁴⁰ MATES, *Međunarodni odnosi*, 100-102.

⁴¹ Jugoslavenska vojska nastala je iz partizanskih odreda koji su potkraj 1942. godine organizirani u Narodnooslobodilačku vojsku i partizanske odrede Jugoslavije (NOV i POJ). Tijekom Drugog svjetskog rata te su snage bile ojačane pa su početkom 1945. godine preimenovane u Jugoslavensku armiju (JA), dok je naziv Jugoslavenska narodna armija (JNA) uveden 1951. godine. Vidi u: „Jugoslavenska narodna armija“. U: *Hrvatska enciklopedija*, sv. 5. Zagreb: Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, 2003, 390.

⁴² MATES, *Međunarodni odnosi*, 96.

⁴³ BANAC, *Sa Staljinom protiv Tita*, 34-35.

⁴⁴ PIRJEVEC, *Tito i drugovi*, 223.

⁴⁵ *Isto*, 221-222.

⁴⁶ BANAC, *Sa Staljinom protiv Tita*, 52.

⁴⁷ *Isto*, 45-46.

Atmosfera napetosti svoj vrhunac dosegla je 28. lipnja 1948. godine donošenjem Rezolucije Informbiroa.⁴⁸ Dokument kojim je Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) optužena za antisovjetizam, antilenjinizam i nedostatak unutarnjopartijske demokracije nije prikazivao prave razloge takve rigidne odluke.⁴⁹ U suštini, Staljin je očito bio svjestan nemogućnosti ukroćivanja Tita „koji se u ratu navikao na samostalnost“, zbog čega se odlučio na njegovu političku marginalizaciju i eliminaciju.⁵⁰ Nakon što Rezolucija nije poljuljala Titovu stabilnost, Sovjetski Savez i njegovi istočnoeuropski saveznici započeli su s ekonomskom blokadom Jugoslavije.⁵¹ Međutim, nije bilo realno za očekivati da te snažne veze budu odmah izbrisane, naprotiv, staljinistički utjecaj u Jugoslaviji osjećao se tijekom 1948., ali i 1949. godine.⁵² Iako je za KPJ Staljin i dalje bio simbol komunizma, međunarodna izolacija, napeti odnosi i loša ekonomska situacija u zemlji nikako nisu bili povoljni za jugoslavensku vladu. U okolnostima nepostojanja vlastitog modela socijalizma, nije bilo drugog izbora nego tražiti pomoć od ideološkog protivnika – SAD-a.⁵³ Međutim, naizgled bezizlazna situacija u kojoj se Jugoslavija nalazila posljedično je bila korisna za obje strane. Jugoslaviji je u vojnom i ekonomskom kontekstu potpora bila prijeko potrebna, dok je SAD pružanjem podrške imao za cilj demonstrirati kako komunistički režimi izvan sovjetske sfere utjecaja mogu računati na njihovu pomoć.⁵⁴

Međutim, jugoslavenska pozicija suradnje s ideološkim protivnikom, kao i nemogućnost poboljšanja odnosa sa Sovjetskim Savezom na čelu s Josifom Staljinom, već 1949. godine potaknula je čelne jugoslavenske političare na preispitivanje vanjske politike. U tom kontekstu, visokopozicionirani slovenski komunist Edvard Kardelj 26. rujna 1949. godine na plenarnoj sjednici Generalne skupštine UN-a održao je govor u kojemu je istaknuo potrebu za miroljubivom koegzistencijom između zemalja različitih društvenih sistema.⁵⁵ No, potpuno

⁴⁸ Informbiro (skraćeno od Informacijski biro komunističkih i radničkih partija) - savjetodavno i koordinacijsko tijelo devet komunističkih i radničkih partija (Sovjetskog Saveza, Poljske, Čehoslovačke, Mađarske, Rumunjske, Bugarske, Jugoslavije, Italije i Francuske), osnovano potkraj rujna 1947. godine u Varšavi. Zadaća mu je bila informiranje i savjetovanje predstavnika centralnih komiteta partija članica radi usklađivanja njihovih politika s jasnom dominacijom Sovjetskog Saveza kao vodeće komunističke države. Vidi u: „Informbiro“. U: *Hrvatska enciklopedija*, sv. 5. Zagreb: Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, 2003, 112.

⁴⁹ BANAC, *Sa Staljinom protiv Tita*, 126; Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) na Šestom kongresu u Zagrebu 1952. godine promijenila je naziv u Savez komunista Jugoslavije (SKJ). Vidi u: „Savez komunista“. U: *Hrvatska enciklopedija*, sv. 9 Zagreb: Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, 2007, 718.

⁵⁰ PIRJEVEC, *Tito i drugovi*, 236.

⁵¹ BANAC, *Sa Staljinom protiv Tita*, 131.

⁵² MATES, *Međunarodni odnosi*, 99; Više o temi u: JURKOVIĆ, Danijel. „Odnosi Jugoslavije i Sovjetskoga Saveza od 1947. do 1953. u kontekstu Informbiroa prema vodećim jugoslavenskim tiskovinama“. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2023.

⁵³ BANAC, *Sa Staljinom protiv Tita*, 132.

⁵⁴ LEES, *Održavanje Tita na površini*, 73-74.

⁵⁵ BEKIĆ, *Jugoslavija u hladnom ratu*, 84.

oslobođenje i sposobnost oblikovanja vlastite vanjske politike postale su jasno vidljive tek nakon Staljinove smrti 1953. godine i popuštanja napetosti između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza.⁵⁶

3.2. Jugoslavensko stajalište prema podjeli Palestine

Da je jugoslavenska težnja za samostalnošću u vanjskoj politici bila ogledna u značajnim međunarodnim pitanjima, pokazuje i jugoslavenski stav prema podjeli Palestine i stvaranju židovske države. Naime, Posebno UN-ovo povjerenstvo za Palestinu bilo je sastavljeno od predstavnika iz 11 država, među kojima se nalazio i dvojac iz Jugoslavije – Vladimir Simić i Jože Brilej.⁵⁷ Nasuprot *Većinskom izvješću*, predstavnici Jugoslavije, Irana i Indije 3. studenog 1947. godine donijeli su *Manjinsko izvješće* kojim su pokušali ponuditi alternativno rješenje u kontekstu palestinskog pitanja. Naime, oni su navedenim izvješćem predložili da se na području Palestine uspostavi neovisna federalna država židovskih i arapskih područja.⁵⁸ Iako *Manjinsko izvješće* nije bilo prihvaćeno, iz njega se može iščitati jugoslavenski stav te pokušaj sprječavanja podjele Palestine i uspostave neovisne židovske države.

Nadalje, *Borba* kao glasilo KPJ tijekom 1947. i 1948. godine nije usmjeravala preveliku pozornost na temu palestinskog pitanja.⁵⁹ Nedostatak izvještavanja o podjeli Palestine može se pripisati činjenici da je u navedenom razdoblju naglasak tiska bio na unutarnjopolitičkim pitanjima, poput petogodišnjeg plana privrede. Također, u istom razdoblju, jugoslavenski mediji više pažnje pridavali su, prema njima, aktualnijim međunarodnim temama, poput Građanskog rata u Grčkoj, Tršćanske krize te napetih odnosa između Moskve i Washingtona.⁶⁰

Međutim, jugoslavenski pristup palestinskom pitanju može se sagledati kroz izlaganje jugoslavenskog veleposlanika u Washingtonu Save Kosanovića pred Političkim odborom Generalne skupštine UN-a. Na sjednici održanoj 9. svibnja 1947. godine Kosanović je naglasio potrebu za neovisnošću palestinske države.⁶¹ Istovjetno stajalište izneseno je u kolumni

⁵⁶ BANAC, *Sa Staljinom protiv Tita*, 243.

⁵⁷ „United Nations: Special Committee on Palestine (UNSCOP)“.

⁵⁸ HAVEL, *Arapsko-izraelski sukobi*, 533.

⁵⁹ List *Borba* osnovan je 1922. godine u Zagrebu kao organ Komunističke partije Jugoslavije (KPJ), a 1954. godine *Borba* je postala glasilo Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije (SSRNJ). Vidi u: „Borba“. U: *Hrvatska enciklopedija*, sv. 2. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2000, 236.

⁶⁰ Nikola VUJANOVIĆ, „Zagrebački velesajam – Dokaz ogromnih uspjeha i mogućnosti naše planske privrede“, *Borba* (Zagreb), 17. 5. 1947., 1; „Demokratska javnost i dalje protestira protiv krvavih zločina monarhista u Grčkoj“, *Borba* (Zagreb), 18. 5. 1947., 3; „Pravda o sovjetsko-američkim odnosima“, *Borba* (Zagreb), 18. 5. 1947., 3; „Pojačana aktivnost Demokratske armije u čitavoj Grčkoj“, 24. 5. 1947., 1; „Planska privreda zahtijeva točno ostvarenje budžetskih prihoda“, 21. 5. 1947., 1; „Zapadne sile onemogućavaju demokratizaciju Berlina“, *Borba* (Zagreb), 17. 5. 1947., 3; „Memorandum vlade FNRJ talijanskoj vladi“, *Borba* (Zagreb), 15. 5. 1947., 1.

⁶¹ „Jugoslavija podržava prijedlog za priznavanje nezavisnosti Palestine“, *Borba* (Zagreb), 13. 5. 1947., 4.

novinara *Borbe* Dušana Timotijevića koji je ponovio Kosanovićevu poziciju o neovisnosti Palestine „u kojoj će arapsko i jevrejsko stanovništvo imati podjednaka prava“.⁶² Timotijević je smatrao kako je nepremostiva situacija u Palestini ustvari rezultat imperijalističkog nadmetanja SAD-a i Velike Britanije s uvjerenjem da su „saradnja i zajednički miran život oba naroda koji naseljavanju Palestinu zaista mogući“.⁶³ Iz navedenih stavova i komentara proizlazi jasan zaključak o suprotnosti jugoslavenskog stajališta u odnosu na velike sile koje su težile podjeli Palestine. Štoviše, Jugoslavija je promovirala solidarnost među Arapima i Židovima pa su u svibnju 1947. godine predstavnici Demokratske omladine Palestine radili na izgradnji pruge u Zenici.⁶⁴

Nadalje, *Većinsko izvješće* koje je naposljetku usvojeno na Generalnoj skupštini UN-a u studenom 1947. godine, Jugoslavija nije željela prihvatiti. Među 33 države koje su prihvatile izvješće bili su Sovjetski Savez, sve istočnoeuropske države te većina zapadnoeuropskih država i SAD. Nasuprot odluci o podjeli Palestine stajalo je 13, pretežito arapskih država, dok je 10 država, među kojima se nalazila i Jugoslavija, ostalo suzdržano.⁶⁵ Važno je istaknuti da je Jugoslavija u kontekstu razmatranja palestinskog pitanja tijekom UN-ovog mandata zauzimala poseban položaj u odnosu na ostale europske komunističke države. Tako je glasanje u Generalnoj skupštini UN-a poslužilo kao dodatni indikator jugoslavenske neovisnosti u vanjskoj politici u odnosu na ostale istočnoeuropske države koje su nakon Drugog svjetskog rata bile pod snažnim utjecajem Sovjetskog Saveza.

Unatoč proturječnim stajalištima i prethodno izraženom mišljenju jugoslavenskih dužnosnika o potrebi formiranja federalne države te suživota Arapa i Židova u Palestini, jugoslavenska vlada priznala je Državu Izrael. Priznanje je uslijedilo 19. svibnja 1948. godine kada je ministar vanjskih poslova Jugoslavije i delegat u UN-u, Stanoje Simić, uputio telegram Moši Šertoku, ministru vanjskih poslova Izraela. U telegramu je Simić izrazio „nadu da će razvoj prijateljskih odnosa među našim državama poslužiti konsolidaciji prilika i učvršćivanju mira u tom dijelu svijeta“.⁶⁶ Navedeno je učinjeno usprkos prethodno jasno izraženom jugoslavenskom stajalištu da do podjele Palestine neće doći vjerujući kako su zategnuti odnosi Arapa i Židova na tom prostoru rješivi. Naposljetku, unutar međunarodnih okolnosti i u kontekstu njegovanja suradnje sa Sovjetskim Savezom i ostalim komunističkim

⁶² Dušan TIMOTIJEVIĆ, „Rešavanje »nerešljivog« pitanja Palestine“, *Borba* (Zagreb), 24. 5. 1947., 4.

⁶³ *Isto*, 4.

⁶⁴ „Predstavnici demokratske omladine Palestine na Pruzi“, *Borba* (Zagreb), 21. 5. 1947., 3; Demokratska omladina Palestine bila je sastavljena od Arapa i Židova.

⁶⁵ „Usvojen plan o podjeli Palestine“, *Borba* (Zagreb), 2. 12. 1947., 4.

⁶⁶ „Vlada FNRJ priznala državu Izrael i njenu privremenu vladu“, *Borba* (Zagreb), 20. 5. 1948., 1.

istočnoeuropskim državama, Jugoslavija nije imala drugog izbora nego priznati Državu Izrael. No, navedeni postupci u tom trenutku nisu predstavljali anticionizam ili neprijateljski stav prema Izraelu, već drugačije viđenje mogućeg rješenja krize. Štoviše, tijekom Prvog arapsko-izraelskog rata, novoosnovanoj židovskoj državi u okviru tajne Operacije „Velvetta“ iz Čehoslovačke preko zračne luke Kapino Polje kod Nikšića isporučivano je na desetke *Spitfire* borbenih zrakoplova.⁶⁷ Jugoslavenska vlast u poslijeratnom razdoblju imala je sklonosti prema jugoslavenskim Židovima, a razvijene su bliske političke i ekonomske veze Jugoslavije i Izraela. Navedeno je razlučivo i kroz podatak da su jugoslavenske vlasti preživjelim Židovima ažurno i s odobravanjem organizirale preseljenje u Izrael.⁶⁸ Međutim, odnosi Jugoslavije i supersila, naknadni arapsko-izraelski sukobi i transformacija jugoslavenske vanjske politike uvjetovale su promjene u pristupu i međusobnim odnosima.

3.3. Jugoslavenska nesvrstanost i stajalište o Sueskoj krizi 1956. godine

Jugoslavenska vanjska politika od 1950-ih godina karakterizirana je stalnom težnjom za ravnotežom u odnosima snaga između SAD-a i Sovjetskog Saveza. S visokim stupnjem uspjeha u balansiranju između „komunističkog“ Istoka i „demokratskog“ Zapada, jugoslavenski komunisti odlučili su krenuti tzv. „trećim putem“.⁶⁹ Još 1951. godine Tito i njegovi najbliži suradnici stekli su uvid u nesvrstanost, vanjskopolitički koncept karakterističan za postkolonijalne države Azije i Afrike. Vanjskopolitička aktivnost od tog trenutka bila je usmjerena ka razvijanju odnosa s državama izvan europskog kontinenta, posebice s Indijom Jawaharlala Nehrua.⁷⁰ Prvi značajan korak u tom smjeru bio je posjet indijske delegacije Jugoslaviji u kolovozu 1954. godine. Tada je Nehruova sestra Vijaya Lakshimi, predsjednica Opće skupštine UN-a, Josipu Brozu uručila službeni poziv za posjet Indiji.⁷¹ Tito je s velikim entuzijazmom prihvatio tu ponudu te krajem 1954. i početkom 1955. godine službeno posjetio Indiju i Burmu. Značajno je kako je prvo Titovo putovanje izvan Europe bilo obavijeno načelima nesvrstanosti, a isto se gotovo vremenski poklopilo s poznatom Bandunškom konferencijom.⁷² Konferencija koja je okupila 29 država Afrike i Azije održana je u svibnju 1955. godine, a ista je u historiografiji nerijetko isticana kao jedno od izvorišta politike nesvrstanosti. Okupljanje je bilo prožeto idealima vanblokove politike te miroljubive i

⁶⁷ Više o temi u: VRBA, Vojtěch. „From Czechoslovakia to the State of Israel: Introduction to Legal Aspects of Czechoslovak Help to the State of Israel in 1947-1949“. *Vesnik pravne istorije* 1 (2020): 323-338. Pristup ostvaren 27. 5. 2024. <http://ojsnovi.ius.bg.ac.rs/index.php/Vesnik/article/view/18/13>.

⁶⁸ MATES, *Međunarodni odnosi*, 272.

⁶⁹ *Isto*, 117-124.

⁷⁰ PIRJEVEC, *Tito i drugovi*, 402.

⁷¹ *Isto*, 403.

⁷² *Isto*, 403-404.

aktivne koegzistencije, a istom je nazočio i veći broj arapskih država poput Egipta, Iraka, Sirije i Jordana.⁷³

Da je putovanje u Indiju i Burmu bilo pokretač stvaranja novih odnosa ogleda se i u činjenici da je pri povratku s puta na poziv Gamala Nasera jugoslavenski predsjednik posjetio Egipat. Njihov prijateljski odnos od tog trenutka išao je uzlaznom putanjom pa je jugoslavenski državnik ponovno posjetio Kairo početkom 1956. godine. Političko prijateljstvo Tita i Nasera rezultiralo je kulturnom, ekonomskom, ali i vojnom suradnjom između Jugoslavije i Egipta.⁷⁴ Usporedno s jačanjem njihovog odnosa, sve jasnije su se počele razvijati ideje o aktivnijem angažmanu u okviru politike nesvrstanosti. Tako su tijekom srpnja 1956. godine Naser i Nehru posjetili Josipa Broza i 19. srpnja na Brijunima održali sastanak na temu nove vanjskopolitičke koncepcije. Ovaj susret, održan na otoku Vangi, iznjedrio je poznatu *Brijunsku deklaraciju* kojom su produbljene političke ambicije za stvaranjem platforme vođene vanblokovskom i miroljubivom politikom.⁷⁵ Tijekom tog razdoblja jugoslavenska vlada nastojala je održavati pozitivne odnose s potpuno oprečnim stranama. Prvo sa SAD-om i Sovjetskim Savezom, ali i s Izraelom te arapskim državama. U kontekstu tako složenih procesa, jugoslavenska vlada povremeno je bila suočena s konfliktnim situacijama s arapskim državama zbog pozitivnog držanja prema Izraelu. Na primjer, iračka vlada odbila je uspostaviti diplomatske odnose s Jugoslavijom, Jordan je posebnom notom od vlade tražio preispitivanje stavova o Izraelu dok su ostale arapske države nerijetko zahtijevale pojašnjenja o jugoslavenskim odnosima s Izraelom.⁷⁶

Međutim, značajne promjene u odnosima između Jugoslavije i Izraela nastupile su povodom izbijanja Sueske krize, odnosno, izraelskog napada na Egipat. Za razliku od suzdržanosti tijekom prethodnog arapsko-izraelskog rata, jugoslavenski mediji iscrpno su izvještavali o kriznim događajima i egipatskoj nacionalizaciji Sueskog kanala. Osim prenošenja informacija, jugoslavenski tiskani mediji otvoreno su izražavali podršku Naseru i njegovoj odluci o nacionalizaciji ističući da je „Suez suvereno pravo Egipta“.⁷⁷ Kako su mediji bili u službi države, novinarski navodi pratili su stajališta jugoslavenske vlade pa je navedeni stav i formalno potvrđen Titovom izjavom. Naime, jugoslavenski državnik 11. kolovoza 1956. godine javno je podržao Naserovu nacionalizaciju uz objašnjenje da se „radi o jednoj egipatskoj

⁷³ JAKOVINA, *Treća strana hladnog rata*, 36; „Final Communiqué“.

⁷⁴ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 38-43.

⁷⁵ PIRJEVEC, *Tito i drugovi*, 405.

⁷⁶ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 48.

⁷⁷ M. JELENIĆ, „Suez – suvereno pravo Egipta“, *Vjesnik (Zagreb)*, 11. 8. 1956., 3.

kompaniji koja podleže egipatskim zakonima i jurisdikciji“.⁷⁸ Isto stajalište iznio je ministar vanjskih poslova Koča Popović na sjednici Vijeća sigurnosti UN-a 9. listopada kada je kazao da postoji „pravo Egipta da provodi postupke nacionalizacije“ te da je „ova kompanija [Sueska] egipatska kompanija podložna egipatskim zakonima“.⁷⁹ Jugoslavenska delegacija snažno je zagovarala pravo Egipta na nacionalizaciju, pri čemu je Koča Popović održavao sastanke s više delegata i ministara vanjskih poslova prezentirajući im stajalište jugoslavenske vlade.⁸⁰ Povodom upada izraelske vojske na teritorij Egipta, ministarstvo Koče Popovića poslalo je dopis svim diplomatskim predstavništvima u inozemstvu s pozivom na osudu pokretanja sukoba. Energično i s istim ciljevima nastupao je jugoslavenski predstavnik u Vijeću sigurnosti UN-a, Jože Brilej. Također, jugoslavenska vlada javno je podržala Egipat, a Tito osudio postupak Izraela, Velike Britanije i Francuske.⁸¹ U duhu solidarnosti i prijateljstva, jugoslavenska vlada odmah nakon sukoba ponudila je kontingent od 703 vojnika za mirovne snage UN-a.⁸²

3.4. Jugoslavija u Pokretu nesvrstanih i jugoslavensko-arapski odnosi

Okončanjem sukoba iz 1956. godine Jugoslavija se pokazala jednim od najvećih kritičara izraelske politike što je bila prekretnicu u odnosima dviju država.⁸³ Štoviše, Jugoslavija je revitalizirala gotovo zaboravljene teme pa je inzistirala da Izrael Palestincima prizna pravo na državu kao što je to predviđala Rezolucija UN-a iz 1947. godine. Sueska kriza potaknula je jugoslavensku vladu na još intenzivnije povezivanje s Egiptom i arapskim državama, dok je istovremeno narušila dobre odnose koje je Tito pažljivo njegovao sa zapadnim državama, posebno s Francuskom gdje je samo nekoliko mjeseci prije izbijanja krize službeno boravio.⁸⁴

Jugoslavenska vanjska politika krajem 1950-ih i početkom 1960-ih godina bila je obilježena suradnjom s arapskim državama te proširenjem utjecaja među državicima Afrike i Azije. S ciljem stvaranja savezništava među „nesvrstanimi“, Josip Broz s jugoslavenskom delegacijom 1959. godine krenuo je na tromjesečnu političku turneju. Tijekom iscrpnog putovanja jugoslavenski dužnosnici posjetili su Indoneziju, Grčku, Burmu, Indiju, Etiopiju, Šri Lanku,

⁷⁸ „Ne može se osporiti pravo Egipta na nacionalizaciju“, *Vjesnik* (Zagreb), 12. 8. 1956., 1.

⁷⁹ „Treba uskladiti prava Egipta s međunarodnim interesima“, *Vjesnik* (Zagreb), 11. 10. 1956., 3.

⁸⁰ „Derđa razgovarao s Naserom“, *Vjesnik* (Zagreb), 11. 10. 1956., 3; „Šepilov i Koča Popović posjetili Hamarskjölda“, *Vjesnik* (Zagreb), 12. 10. 1956., 1.

⁸¹ „Tito: Agresija prijeti da se pretvori u veliki rat“, *Vjesnik* (Zagreb), 1. 11. 1956., 1.

⁸² Josip KIRIGIN, „Prvi dio jugoslavenskih trupa iskrcao se u Egiptu“, *Vjesnik* (Zagreb), 18. 11. 1956., 1.

⁸³ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 58.

⁸⁴ MATES, *Međunarodni odnosi*, 230; BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 51-54; Bogdan PEŠIĆ, „Predsjednik Tito i premijer Mole započeli francusko-jugoslavenske političke razgovore“, *Borba* (Zagreb), 9. 5. 1956., 1.

Sudan, ali i Ujedinjenu Arapsku Republiku.⁸⁵ U zanosu oblikovanja platforme nesvrstanih, Tito je 1961. godine obilazio afričke države pa ponovno posjetio Egipat. Vanjskopolitičke zamisli o nesvrstanoj potaknule su dvojicu državnika da potpišu poslanicu koju su uputili na različite adrese predsjednika i čelnika „nesvrstanih“.⁸⁶ U tom trenutku, suradnja Tita i Nasera dosegla je svoj vrhunac, a Kairo i Beograd postali su centri politike nesvrstanoj. Tako je tijekom lipnja 1961. godine održana pripremna konferencija u Kairu na kojoj je dogovoreno da će se Prva konferencija nesvrstanih održati u glavnom gradu Jugoslavije. Beogradska konferencija predstavljala je vrhunac jugoslavenske diplomatske aktivnosti i težnje za međunarodnom profilacijom.⁸⁷ Dakako, konferencija je bila prožeta idejama miroljubive i aktivne koegzistencije te vanblokovske politike. Spomenuta načela bila su sažeta u obliku *Deklaracije šefova država i vlada izvanblokovskih zemalja*, ali konferenciju su obilježile proturječnosti i većinsko pristajanje uz politiku Sovjetskog Saveza.⁸⁸

Naposljetku, Beogradska konferencija simbolično je bila poticaj za jačanje jugoslavensko-arapske suradnje i početak daljnjih napora u njegovanju prijateljskih odnosa. Tako je na Prvoj konferenciji sudjelovalo 25 zemalja, među kojima je značajan broj bio onih arapskih, poput Iraka, Libanona, Saudijske Arabije, Egipta, Sirije i Jemena. Jugoslavija je 1960-ih godina bila okrenuta prema nesvrstanim, a smirivanje blokovske napetosti nije usporilo aktivnost Pokreta čija se Druga konferencija održala 1964. godine upravo u Kairu.⁸⁹ Naposljetku, u okviru međunarodnih odnosa sa supersilama, valja istaknuti iznimne veze Jugoslavije i Sovjetskog Saveza tijekom mandata Nikite Hruščova te korektne odnose u prvim godinama vladavine Leonida Brežnjeva. S druge strane, odnos Jugoslavije i SAD-a tijekom 1960-ih godina bio je obilježen uobičajenim oscilacijama i nesuglasicama, najčešće zbog jugoslavenskog neslaganja s američkom vanjskom politikom.⁹⁰

4. Šestodnevni rat 1967. godine

Nakon Sueske krize odnosi arapskih država i Izraela nisu bili ništa manje napeti nego svih prethodnih godina od osnivanja židovske države. Štoviše, u narednim godinama od Sueske

⁸⁵ PIRJEVEC, *Tito i drugovi*, 439; UAR je akronim za Ujedinjenu Arapsku Republiku, državni savez Egipta i Sirije od 1958. do 1961. godine. Sirija je 1961. godine napustila savez, ali je navedeno ostao službeni naziv Egipta do 1971. godine. Vidi u: „Ujedinjena Arapska Republika“. U: *Hrvatska enciklopedija*, sv. 11. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2009, 161.

⁸⁶ PIRJEVEC, *Tito i drugovi*, 451.

⁸⁷ MATES, *Međunarodni odnosi*, 142-143.

⁸⁸ FILIPOVIĆ, *Izbor iz djela*, 173-175.

⁸⁹ FILIPOVIĆ, *Izbor iz djela*, 170; JAKOVINA, *Treća strana hladnog rata*, 49.

⁹⁰ Više o temi u: BOGETIĆ, Dragan. *Jugoslavensko-američki odnosi: 1961 – 1971*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2012.

krize broj pograničnih sukoba na izraelskoj granici s Jordanom i Sirijom postupno je rastao.⁹¹ Izraelci su 15. svibnja povodom Dana neovisnosti izveli veliku vojnu paradu, a izraelski premijer Levi Eškol izjavio je kako će Izrael „možda biti primoran da poduzme drastičnije mjere nego 7. travnja“ kada je Izraelsko ratno zrakoplovstvo napalo Damask.⁹² S druge strane, 22. svibnja 1967. godine Egipat je izdao naredbu kojom se izraelskim, kao i brodovima svih država koje su trgovale s Izraelom, zabranjuje prolazak kroz Tiranski tjesnac, odnosno Akapski zaljev.⁹³ Uz navedeno, egipatski lider Gamal Abdel Naser učestalo je nagoviještao skoro uništenje židovske države.⁹⁴ Nakon Naserovih istupa, ali i saznanja izraelskih obavještajnih službi o mogućoj arapskoj invaziji, Izraelci su se odlučili na primjenu strategiju koju su usvojili 1956. godine - preventivni rat.

Međutim, uspješno izvođenje vojnih operacija zahtijevalo je opsežna vojno-sigurnosna istraživanja i usavršavanje taktika, s obzirom na to da je Izrael u tom trenutku bio suočen s nadmoćnijim protivnikom. Slijedom navedenog, ali i zbog sprječavanja eventualnog uplitanja supersila u sukob, izraelske snage morale su djelovati promptno i silovito. Tome su prethodile pripreme koje su uključivale detaljno prikupljanje podataka o broju i rasporedu egipatskih kopnenih i, prije svega, zračnih snaga.⁹⁵ Prema izraelskom ratnom planu bilo je predviđeno stjecanje inicijalne prevlasti u zračnom prostoru, s ciljem neutralizacije bilo kakvih daljnjih operacija arapskih zračnih snaga.⁹⁶ Izraelska vojska tijekom svibnja 1967. godine aktivno se spremala za sukob, a rano ujutro 5. lipnja započeo je iznenadni udar na egipatsko ratno zrakoplovstvo. Izraelski napadi odvijali su se u razmacima od svega 10 minuta, a tijekom nekoliko sati raketirano je 19 egipatskih aerodroma, pri čemu je uništeno oko 300 egipatskih borbenih zrakoplova koji nisu uspjeli ni poletjeti. Nakon prvotnog napada na Egipat, zaključeno je da su neposredna prijetnja Izraelu Jordan i Sirija. Istoga dana ratno zrakoplovstvo Izraela onesposobilo je flotu ovih država i time u svega nekoliko sati značajno onemogućilo njihovo daljnje djelovanje.⁹⁷ U razdoblju od samo dva dana, izraelske snage uspjele su osvojiti teritorij Zapadne obale te Istočnog Jeruzalema, nakon čega su pod svoju kontrolu stavile i Golansku visoravan.⁹⁸ Četvrtog dana sukoba, egipatska vojska pretrpjela je poraz na Sinajskom frontu,

⁹¹ TESSLER, *A History of the Israeli-Palestinian Conflict*, 361.

⁹² BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 87.

⁹³ OREN, *Six Days of War*, 82-86.

⁹⁴ *Isto*, 93.

⁹⁵ ELDER, „Intelligence in War“, 14-18.

⁹⁶ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 104.

⁹⁷ OREN, *Six Days of War*, 169-186; BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 107.

⁹⁸ TESSLER, *A History of the Israeli-Palestinian Conflict*, 168-169.

omogućujući izraelskim snagama da do noći 8. lipnja prodru do područja Sueza. Konačno, uz posredovanje UN-a, sva neprijateljstva na Sirijskom frontu okončana su 10. lipnja 1967. godine u 18.30 sati, čime je Šestodnevni rat okončan.⁹⁹ U vojnom smislu, izraelski napad bio je žestok, odlučan i temeljito isplaniran, a prema mnogim analizama ishod sukoba bio je *de facto* riješen već prvog dana. Izraelski dužnosnici nisu pridavali veliku važnost javnim osudama njihovog napada na Egipat i ostale arapske države, a UN nije imao značajan utjecaj na tijek ili ishod rata. Izraelci su također odbacili prijedloge Pokreta nesvrstanih o prekidu sukoba, a Rezoluciju Vijeća sigurnosti o prekidu vatre prihvatili su tek nakon što su njihove snage zauzele područje Sueza i rijeke Jordan te ovladale Golanskom visoravni.¹⁰⁰

Šestodnevni rat izazvao je proturječne osjećaje među Židovima i Arapima. Židovi su s jedne strane osjećali ponos, dok je za Arape poraz od onih koje su općenito smatrali inferiornima predstavljao kulturni šok.¹⁰¹ Osim toga, nakon teškog poraza, arapske države preispitale su svoju strategiju u odnosu na Izrael. Umjesto da teže uništenju Izraela u jednom odlučujućem udaru, sada su se odlučile za postupno slabljenje te zemlje u fazama kroz diplomatske i vojne mjere. Tako se krajem 1960-ih pojavilo nekoliko organizacija koje su preuzimale vojne i političke operacije protiv Izraela pa je 1967. godine formirana Narodna fronta za oslobođenje Palestine. Njihova temeljna ideologija bila je revolucionarna, a sudbina izbjeglih Palestinaca postala je ključno sredstvo za diskreditaciju židovske države. To je pridonijelo jedinstvu među arapskim narodima u vezi s palestinskim pitanjem, koje je postalo simbol muslimanske solidarnosti.¹⁰² Vojni porazi ozbiljno su uzdrmali legitimitet sekularnih političkih struktura koje su dominirale arapskim svijetom sve do Šestodnevnog rata. U toj krizi, radikalne skupine pojavile su se kao privlačna alternativa koje su osim uništenja Izraela gajile i ideju ponovne uspostave kalifata i ujedinjenja muslimanskog svijeta pod zajedničkim političkim i vjerskim vodstvom.¹⁰³ Tako je jasno kako su gubici koje su Arapi pretrpjeli u ratovima s Izraelom tijekom 20. stoljeća djelovali kao katalizator za uspon islamističkih organizacija poput Hamasa ili Hezbolaha.¹⁰⁴

⁹⁹ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 111-112.

¹⁰⁰ *Isto*, 112-115.

¹⁰¹ TESSLER, *A History of the Israeli-Palestinian Conflict*, 168-169; AJAMI, „The End of Pan-Arabism“, 357.

¹⁰² HAVEL, *Arapsko-izraelski sukobi*, 550-552; MATES, *Međunarodni odnosi*, 272-273.

¹⁰³ Kalifat ili hilafet (arapski: خلافة), islamski je oblik vlasti koji predstavlja političko jedinstvo i vodstvo islamskog svijeta.

¹⁰⁴ HAVEL, *Arapsko-izraelski sukobi*, 541-557.

5. Pozicioniranje Jugoslavije prema Šestodnevnom ratu

5.1. Vanjskopolitičke i diplomatske aktivnosti Jugoslavije u jeku Šestodnevnog rata

Kako su već u svibnju 1967. godine na području Bliskog istoka počeli izbijati sukobi i granični incidenti navedeno je privuklo pažnju međunarodne javnosti, ali i jugoslavenske vlade. Razlozi za spomenuto bili su višestruki, a među njima se svakako isticala činjenica da je na prostoru Sinajskog poluotoka u tim trenucima bio stacioniran kontingent od gotovo 300 jugoslavenskih vojnika u sklopu mirovnih snaga UN-a. Egipatske vlasti 15. svibnja 1967. godine započele su koncentracijom snaga na granici na Sinaju, istovremeno zahtijevajući povlačenje mirovnih snaga UN-a u roku od tri dana. Nakon kratkog razmatranja, generalni tajnik UN-a U Thant prihvatio je egipatski zahtjev i mirovne snage, među kojima i jugoslavenski vojnici, napustile su granično područje Sinaja.¹⁰⁵ Jugoslavenska vlada bila je stajališta kako je egipatski zahtjev za povlačenjem mirovnih snaga njihovo legitimno pravo. Međutim, zabrinutost je bila iznimna pa je 6. lipnja 1967. godine na izvanrednoj sjednici Saveznog izvršnog vijeća (SIV) donesena odluka o hitnoj evakuaciji jugoslavenskih državljana s područja pogođenog ratom. Odluka se odnosila na jugoslavenske turiste i radnike u arapskim državama, no poseban naglasak bio je usmjeren na jugoslavenski Odred sa Sinaja koji se nalazio u logoru u blizini El-Ariše. Prodorom izraelske vojske u Egipat, jugoslavenski kontingent više puta našao se pod paljbom, ali kobne posljedice izbjegnute su zahvaljujući posredovanju zapovjednika Odreda Slavka Đurđevića.¹⁰⁶ Zbog toga je izvlačenje kontingenta s Bliskog istoka bio veliki izazov, ali i prioritet jugoslavenske vlade. Konačno, izraelski ministar obrane Moše Dajan 11. lipnja odobrio je evakuaciju jugoslavenskog kontingenta do luke Ašdod, gdje su ukrcani na brod *Istra* te preko Cipra prevezeni do Rijeke.¹⁰⁷

Općenita dostupnost informacija bila je ograničena pa je jugoslavenska vlada, s ciljem dubljeg uvida u događaje, na Bliski istok uputila zamjenika ministra vanjskih poslova Mišu Pavičevića.¹⁰⁸ Došavši u Kairo 19. svibnja 1967. godine, Pavičević je egipatske dužnosnike odmah podsjetio na Titove riječi iz Savezne skupštine da su „uzrok sadašnjeg razvoja na Srednjem istoku imperijalistički pritisci i reakcionarne makinacije“.¹⁰⁹ Dakako, jugoslavenska vlada nije obraćala pozornost na Naserove prijetnje uništenja Izraela niti gomilanje egipatskih

¹⁰⁵ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 87; „UNEF se povlači sa Srednjeg istoka“, *Vjesnik* (Zagreb), 20. 5. 1967., 3.

¹⁰⁶ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 121-124.

¹⁰⁷ „Istra stigla na Cipar“, *Borba* (Zagreb), 13. 6. 1967., 3.; BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 126.

¹⁰⁸ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 95.

¹⁰⁹ „UNEF se povlači sa Srednjeg istoka“, *Vjesnik* (Zagreb), 20. 5. 1967., 3.

snaga na Sinaju. Štoviše, Tito je podržao egipatsko zatvaranje Tiranskog tjesnaca, a time i djelomičnu pomorsku blokadu Izraela, uz tvrdnju da se radi o suverenom pravu Egipta.¹¹⁰ Jugoslavenski stavovi najjasnije su bili artikulirani na sjednici Odbora za vanjske poslove Savezne skupštine od 26. svibnja 1967. godine. Na toj sjednici, kojom je predsjedavao Veljko Mićunović, osuđen je pritisak na Egipat i Siriju. Glavnu riječ na sjednici imao je Mišo Pavičević koji je kazao kako „vlada SFRJ osuđuje politiku pritiska na UAR, Siriju i druge arapske države“, dok je u kontekstu zatvaranja Tiranskog tjesnaca ponovljeno kako je „UAR postupio u skladu sa svojim suverenim pravima i interesima svoje sigurnosti“.¹¹¹ Iako je jugoslavenska vlada bezrezervno zauzela stranu u krizi koja je bujala, ipak je zazirala od mogućeg rata na Bliskom istoku koji je imao potencijal prerasti u globalni sukob. Naposljetku, Jugoslavija je kao jedna od nositelja politike mirne koegzistencije bila moralno i idejno vezana za nadu u kompromis i mirno razrješenje sukoba.¹¹²

Izraelski napad na Egipat iznenadio je kompletnu političku javnost pa tako i jugoslavenske dužnosnike. Međutim, Josip Broz Tito bio je prvi državnik koji je samo nekoliko sati nakon napada pozvao vlade i UN da „preduzmu mjere za hitnu obustavu agresije i obezbeđenje mira na Bliskom istoku“.¹¹³ Pored poziva na prekid vatre, Tito je u skladu s višegodišnjim njegovanjem odnosa s arapskim državama osudio Izrael nalijepivši mu etiketu agresora.¹¹⁴ Jugoslavenska vlada promptno je reagirala te je 6. lipnja 1967. godine održana sjednica kod predsjednika SIV-a Mike Špiljaka. Na toj sjednici donesena je odluka da se maksimalno udovolji egipatskim molbama za pomoć, dok se prema Izraelu ne trebaju poduzimati nikakve konkretne mjere.¹¹⁵ Molbe za pomoć zapravo su podrazumijevale zahtjev egipatskog vojnog izaslanika u Jugoslaviji koji je dan ranije tražio hitnu isporuku protutenkovskih mina i hrane. Ubrzo je donesena odluka da se Egiptu u najhitnijem roku isporuče tražene količine hrane i naoružanja.¹¹⁶ Dodatno, Tito je 9. lipnja odobrio prelet sovjetskih transportnih i borbenih zrakoplova kroz jugoslavenski zračni prostor kao pomoć arapskim državama.¹¹⁷ Međutim, s obzirom na to da je izraelski napad izveden u stilu *blitzkriega*, jugoslavenska pomoć nije mogla doseći značajniji obim niti stići do arapskih država u potrebnom vremenskom roku.¹¹⁸

¹¹⁰ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 93.

¹¹¹ LJ. ĐORIĆ, „Osuđen pritisak na Egipat i Siriju“, *Vjesnik (Zagreb)*, 27. 5. 1967., 3.

¹¹² BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 102.

¹¹³ „Izjava predsjednika Tita“, *Vjesnik (Zagreb)*, 5. 6. 1967., 1.

¹¹⁴ *Isto*, 4.

¹¹⁵ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 120-121.

¹¹⁶ *Isto*, 191.

¹¹⁷ *Isto*, 193.

¹¹⁸ *Isto*, 190.

5.2. Jugoslavenski mediji o Šestodnevnom ratu

Jugoslavenski mediji svakodnevno su izvještavali o zbivanjima na Bliskom istoku. Međutim, nedostatak informacija i suprotstavljeni izvori rezultirali su izvještajima koji nisu uvijek odražavali stvarnu situaciju na terenu. Dakako, unatoč ograničenom pristupu informacija, mediji su učestalo iznosili kritičke komentare i zaključke na račun Izraela.¹¹⁹ Navedeno je naravno bilo u suglasju sa stavovima jugoslavenske vlade, a u medijskim natpisima posebno su se isticali proarapski prosvjedi održavani diljem Jugoslavije. Prosvjede se željelo prikazati kao spontani revolt građana na izraelski napad i pokazatelj podrške jugoslavenskoj vladi.¹²⁰ Tako je u jednom članku *Vjesnika* istaknuto da su s raznih prosvjednih skupova Titu i SIV-u upućeni brzojavi u kojima je istaknuta podrška jugoslavenskoj vladi u pogledu situacije na Bliskom istoku. Međutim, ti prosvjedni skupovi radnika i studenata nisu bili spontani, već detaljno razrađeni i organizirani od strane lokalnih organizacija Saveza komunista i to po nalogu SIV-a kojem su tobože slani „brzojavi o podršci“.¹²¹

Iako je medijska uniformiranost bila uobičajena pojava u socijalističkim državama, bilo je trenutaka kada su se pojavljivala i nekonvencionalna stajališta. U tom kontekstu valja istaknuti slučaj Milutina Milenkovića, specijalnog dopisnika *Borbe* iz Kaira koji se kritički osvrnuo na situaciju na Bliskom istoku pritom ne štedeći egipatskog predsjednika Nasera. Ipak, njegovi komentari nisu bili dobro prihvaćeni među egipatskim dužnosnicima pa je Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije (SSRNJ), čije je glasilo bila *Borba*, povukao Milenkovića iz Kaira.¹²² Navedeno je bio jasan pokazatelj kako je cilj jugoslavenskih vlasti promicanje atmosfere jedinstvene podrške arapskom svijetu te kako se shodno tomu odnosi s Egiptom nikako nisu smjeli dovoditi u pitanje.

5.3. Antiamerička kampanja Jugoslavije tijekom Šestodnevnog rata

Ubrzo nakon izbijanja Šestodnevnog rata, Tito je istaknuo kako je „Izrael i ovoga puta istupio kao agresor i instrument imperijalističke politike sile“.¹²³ Radi izbjegavanja bilo kakve zabune u vezi s tim čiji je imperijalistički alat Izrael, jugoslavenski mediji odmah su počeli agresivno kritizirati vladu SAD-a, optužujući ju kako je „zaoštavanje stanja na Srednjem istoku

¹¹⁹ LJ. ĐORIĆ, „Što je pokrenulo Izrael?“, *Vjesnik* (Zagreb), 7. 6. 1967., 2; Živko MILIĆ, „Snažan pritisak desničara i militarista“, *Borba* (Zagreb), 12. 6. 1967., 3.

¹²⁰ A. P. „Protestne demonstracije u Beogradu“, *Borba* (Zagreb), 6. 6. 1967., 4; D. G. „Jugoslavenska javnost osuđuje agresiju“, *Vjesnik* (Zagreb), 8. 6. 1967., 4.

¹²¹ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 120; „Ogorčenje i protesti naše javnosti“, *Vjesnik* (Zagreb), 7. 6. 1967., 4.

¹²² BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 124.

¹²³ „Izjava predsjednika Tita“, *Vjesnik* (Zagreb), 5. 6. 1967., 1.

upravo sastavni dio globalne američke politike“.¹²⁴ Slično je navedeno i povodom prekida diplomatskih odnosa kada je u *Borbi* osvanuo članak u kojemu se navodilo da „Izrael nastavlja u gotovo politički samoubilačkom deliriju opasnu igru u koju su ga [...] gurnuli tuđi računi, tuđi planovi“.¹²⁵ Za Tita, isprovocirani sukob na Bliskom istoku predstavljao je pokušaj američke administracije za proširenjem utjecaja na Sredozemlju. Navedeno je kazao glavnom tajniku Komunističke partije Bugarske, Todoru Živkovu, dok je ovaj bio u posjetu Jugoslaviji u trenutku izbijanja sukoba. Tito je tada identificirao „mračne sile“ iz Washingtona kao agresore, a njihovo poticanje krize na Bliskom istoku vidio kao prvi korak prema rušenju režima u Albaniji, Bugarskoj i Jugoslaviji.¹²⁶ Takva stajališta Tito je ponovio i na Sedmoj sjednici CK SKJ održanoj 1. srpnja u Beogradu. On je u uvodnom izlaganju ponovno osudio izraelsku agresiju i iznio zahtjev za bezuvjetnim povlačenjem izraelskih snaga s okupiranih arapskih područja.¹²⁷ Predsjednik SKJ isticao je potrebu za pomoći arapskim zemljama, ali veći dio govora bio je indirektno usmjeren protiv SAD-a, a navedeno je najočiglednije kada je Tito kazao sljedeće:

„Ali, Izrael je, gdje god je to mogao, provokativno nastupao, pa čak najavljuvao i kaznene ekspedicije. Razumije se da on to nije činio samo po svojoj volji, već i po volji onih koji su ga u tome ohrabivali i čiji je on eksponat u tom regionu“.¹²⁸

S druge strane, vlada SAD-a otklanjala je svaku povezanost sa sukobom, tumačeći izraelski napad kao preventivni rat zbog osjećaja ugroze. O pitanjima razrješenja krize vlada SAD-a nije se slagala sa sovjetskim prijedlogom i onim Pokreta nesvrstanih o bezuvjetnom povlačenju izraelskih snaga. Tako je samo jedan sat prije početka izvanredne sjednice Generalne skupštine UN-a, 19. lipnja 1967. godine, američki predsjednik Lyndon B. Johnson izrazio suglasnost s potrebom za povlačenjem izraelske vojske s okupiranih teritorija, naglasivši ipak da nitko ne može prisiliti Izrael na takav korak prije ispunjenja uvjeta koji bi mu garantirali sigurnost. U svom obraćanju, Johnson je iznio pet načela kao preduvjet za izraelsko povlačenje: pravo na teritorij, slobodna plovidba međunarodnim vodama, pravedno rješenje pitanja izbjeglica, poštivanje političke neovisnosti svih država u regiji te ograničavanje utrke u naoružanju.¹²⁹ Ignorirajući Johnsonov prijedlog, jugoslavenska delegacija tijekom Generalne skupštine zauzela je atipični antiamerički stav, što je u Washingtonu ocijenjeno kao „jednostrano i

¹²⁴ J. PALAVRŠIĆ, „Odgovornost SAD“, *Vjesnik* (Zagreb), 5. 6. 1967., 4.

¹²⁵ „Prekid odnosa“, *Borba* (Zagreb), 14. 6. 1967., 2.

¹²⁶ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 134-135.

¹²⁷ *Sedma sednica Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije*, 5-8.

¹²⁸ *Isto*, 7.

¹²⁹ BOGETIĆ, „Arapsko-izraelski rat 1967. godine“, 105.

ekstremno“ te podređeno interesima Sovjetskog Saveza. Iako se sovjetska vlada u početku nije slagala s američkim prijedlozima, nakon sjednice došlo je do usuglašavanja sovjetskih i američkih stavova o razrješenju krize. Takav obrat rezultirao je sve većim pritiskom Sovjetskog Saveza na arapske države da okončaju sukobe i priznaju Izraelu pravo na postojanje.¹³⁰ Antiamerička kampanja, sudjelovanje Broza Tita na sastanku u Moskvi te približavanje Sovjetskom Savezu snažno je odjeknulo u američkim medijima koji su naveli da su takvi postupci doveli do „najveće kušnje jugoslavenske nesvrstanosti od 1948. godine.“¹³¹

5.4. Kadrovske promjene u vrhu vojske i ministarstvu obrane Jugoslavije 1967. godine

Unatoč već spomenutoj činjenici davanja medijske pozornosti događajima na Bliskom istoku, primjetno je kako su, s druge strane, mediji bili vrlo škrti u informiranju o velikim promjenama u strukturama jugoslavenske vojske. Iako je bez uvida u odgovarajuću dokumentaciju nemoguće izvoditi bilo kakve konkretne zaključke, činjenica je da su dvojica ključnih ljudi jugoslavenske vojske doživjela smjenu na svojim pozicijama baš u trenucima izbijanja Šestodnevnog rata. Tako se prva smjena dogodila u svibnju 1967. godine kada je Ivana Gošnjaka na mjestu saveznog ministra obrane zamijenio Nikola Ljubičić.¹³² Druga smjena bila je ona generala-pukovnika Rade Hamovića s mjesta načelnika Generalštaba JNA. Njega je na toj poziciji 15. lipnja 1967. godine zamijenio Miloš Šumonja.¹³³ Iako je Josip Broz Tito 7. lipnja 1967. godine Ivana Gošnjaka postavio za potpredsjednika novokonstruiranog Savjeta narodne obrane, navedeno tijelo zapravo nije imalo nikakvu konkretnu ulogu.¹³⁴

Razlozi za smjenu Gošnjaka i Hamovića još uvijek nisu adekvatno objašnjeni, a nije jasno ni postoji li između njih međusobna povezanost. Pojedini povjesničari poput Bojana Dimitrijevića sugeriraju da je smjena Gošnjaka povezana s političkom likvidacijom Aleksandra Rankovića iz 1966. godine. S druge strane, dokumentacija CIA-e (eng. *Central Intelligence Agency*) iz 1969. godine implicira da su smjene Gošnjaka i Hamovića povezane s njihovim neslaganjem o decentralizaciji vojske u okviru onoga što je kasnije postalo poznato kao Teritorijalna obrana (TO).¹³⁵ Takvi navodi otvaraju prostor za kritičko preispitivanje iz više

¹³⁰ *Isto*, 148.

¹³¹ Richard EDER, „Mideast Crisis Said to Stir Pro-Soviet Shift in Yugoslav Policy“, *New York Times* (New York City), 25. 6. 1967., 14.

¹³² CIA, Predmet br. 37, 0375/69B, 20 June 1969, (CIA, 30. 8. 2006.), CIA-RDP79-00927A007100070003-6, The Role of the Military in the Yugoslav System, pristup ostvaren 31. 5. 2024., <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79-00927A007100070003-6.pdf>.

¹³³ BREKALO, LUKIĆ, JURČEVIĆ, „Uloga JNA-a u velikosrpskom projektu“, 570.

¹³⁴ „Konstituiran Savjet narodne obrane“, *Borba* (Zagreb), 8. 6. 1967., 6.

¹³⁵ DIMITRIJEVIĆ, „Jugoslavenska narodna armija“, 914-915; CIA, Predmet br. 37, 0375/69B, 20 June 1969, (CIA, 30. 8. 2006.), CIA-RDP79-00927A007100070003-6, The Role of the Military in the Yugoslav System, pristup ostvaren 31. 5. 2024., <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79-00927A007100070003-6.pdf>.

aspekata. Prvo se postavlja pitanje zbog čega bi Ivan Gošnjak bio smijenjen tek godinu dana nakon Rankovićeve političke likvidacije. Također, ostaje nejasno zbog čega bi Rade Hamović bio smijenjen 15. lipnja 1967. godine kao dio kadra koji se protivio reorganizaciji vojske koje nije ni bilo sve do intervencije vojske Varšavskog pakta u Čehoslovačku tijekom kolovoza 1968. godine.¹³⁶ Naposljetku, koji god bili razlozi njihove smjene, navedeno je bio samo jedan aspekt šireg spektra poteškoća s kojima se jugoslavenska vlada suočavala tijekom te 1967. godine.

5.5. Titova podrška Naseru i prekid jugoslavensko-izraelskih diplomatskih odnosa

Rat na Bliskom istoku predstavljao je izazov za većinu političkih aktera, a naposljetku je potaknuo i okupljanje čelnika socijalističkih država koji su se 9. lipnja sastali u Moskvi s ciljem pronalaska rješenja i usuglašavanja stajališta. S obzirom na to da je jugoslavenska država već bila etablirana kao jedna od nositelja Pokreta nesvrstanih, Titovo prisustvo na sastanku potaknulo je raspravu o mogućem vraćanju Istočnom bloku. Međutim, Tito je svoje sudjelovanje pravdao potrebom za iznalaženjem rješenja te istaknuo kako isto neće promijeniti poziciju Jugoslavije u međunarodnim okvirima.¹³⁷ Jugoslavenska delegacija, koju su činili Tito i crnogorski diplomat Vladimir Popović, izrazila je neslaganje prema držanju Sovjetskog Saveza tijekom krize na Bliskom istoku. Tito je kritizirao sovjetsku zakašnjelu reakciju i prvotnu suzdržanost u pružanju podrške arapskim državama.¹³⁸ Tito se posebno zalagao za hitnu vojnu i ekonomsku pomoć arapskim državama. Osim toga, jugoslavenska delegacija inzistirala je na osudi „imperijalista“, implicitno optužujući SAD i njegovu podršku Izraelu. Konačno, odlučna inzistiranja Tita da se osudi izraelski napad podržali su svi državnici, osim lidera Komunističke partije Rumunjske Nicolaea Ceaușesca, koji je istaknuo da nije jasno tko je agresor, a to žrtva te da Arapi snose djelomičnu odgovornost za eskalaciju sukoba nakon zatvaranja Tiranskog tjesnaca i prijetnji upućenih Izraelu.¹³⁹ Iz tog razloga, rumunjska delegacija nije bila na popisu čelnika prisutnih na sjednici, dok Ceaușescu nije bio među potpisnicima Moskovske izjave. Izjava naravno nije analizirala uzroke sukoba, već je poslužila kao dokumentirani izraz socijalističkog jedinstva, naglašavajući pravo arapskog naroda „da brane pravednu stvar“. Nadalje, izjava je posebno isticala prijetnju Izraelu, kazujući kako

¹³⁶ Više o temi u: MARIJAN, Davor. „Konceptija općenarodne obrane i društvene samozaštite – militarizam samoupravnoga socijalizma“, *Časopis za suvremenu povijest* 53 (3) (2021): 953-987. Pristup ostvaren 31. 5. 2024. <https://hrcak.srce.hr/clanak/388135>.

¹³⁷ LEBL, „Prekid diplomatskih odnosa SFRJ – Izrael“, 49.

¹³⁸ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 138; LEBL, „Prekid diplomatskih odnosa SFRJ – Izrael“, 49.

¹³⁹ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 139.

„socijalističke zemlje koje su je potpisale poduzet će sve potrebno kako bi pomogle arapskim zemljama“.¹⁴⁰

Sjednicu je prekinula neočekivana vijest o ostavci Gamala Nasera, što je izazvalo žustre reakcije među čelnicima socijalističkih država, koji su takav postupak smatrali izdajom i povlačenjem. Josip Broz bio je blaži u svojem nastupu pa je iz Moskve uputio telegram u Beograd nalažući jugoslavenskom veleposlaniku u Kairu da posjeti Naseru i odvrati ga od namjere podnošenja ostavke. Egipatski predsjednik naposljetku je povukao ostavku, a Titov angažman rezultirao je zahtjevom sudionika sastanka da upravo on bude u komunikaciji s Naserom i prenese mu stavove iz Moskve.¹⁴¹ Socijalistički lideri znali su za blisku vezu Tita i Naseru te su u tom kontekstu prepoznali Jugoslaviju kao mogućeg posrednika između Egipta i Istočnog bloka. Jugoslavenska delegacija prihvatila je tu ulogu pa je egipatskoj strani ubrzo predloženo da nominalni šef jugoslavenske diplomacije Koča Popović posjeti Egipat.¹⁴² Po povratka iz Kaira 12. lipnja, Koča Popović sastao se s ključnim jugoslavenskim dužnosnicima iz područja vanjske politike i vojske. Na tom sastanku, Popović je govorio o razmjerima egipatskog poraza te o moralnim i kadrovskim slabostima egipatske vojske, dok se tijekom razgovora s Naserom založio za jačanje egipatsko-jugoslavenske suradnje s ciljem očuvanja jedinstva unutar Pokreta nesvrstanih.¹⁴³

Sukladno postignutim dogovorima u Moskvi, Jugoslavija je 11. lipnja 1967. godine preko svoje diplomatske mreže izraelskom veleposlaniku u zemlji uputila notu kojom se zahtijevalo povlačenje izraelskih vojnih snaga s okupiranih teritorija, uz prijetnju preispitivanja diplomatskih odnosa.¹⁴⁴ Preispitivanje odnosa zapravo je predstavljao ultimatum za njihovim prekidom, što je bilo u skladu s dogovorom između čelnika socijalističkih država, s izuzetkom Nicolaea Ceaușescua.¹⁴⁵ Tako su već 10. lipnja Sovjetski Savez i Čehoslovačka prekinuli sve diplomatske odnose s Izraelom, dok su Poljska i Mađarska isto učinile dan kasnije.¹⁴⁶ U toj fazi, pažnja međunarodne javnosti bila je usmjerena na odluku jugoslavenske vlade, koja je tada bila jedina socijalistička država koja još uvijek nije donijela odluku o prekidu diplomatskih odnosa.¹⁴⁷

¹⁴⁰ „Sva pomoć ugroženim arapskim zemljama“, *Vjesnik* (Zagreb), 10. 6. 1967., 1.

¹⁴¹ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 140.

¹⁴² „K. Popović – lični izaslanik Tita u Kairu“, *Vjesnik* (Zagreb), 12. 6. 1967., 1.

¹⁴³ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 123.

¹⁴⁴ „Nota vlade SFRJ Izraelu“, *Borba* (Zagreb), 12. 6. 1967., 1.

¹⁴⁵ LEBL, „Prekid diplomatskih odnosa SFRJ – Izrael“, 51.

¹⁴⁶ „SSSR prekinuo diplomatske odnose s Izraelom“, *Vjesnik* (Zagreb), 11. 6. 1967.,1; Henry KAMM, „Poles Break Relations“, *New York Times* (New York City), 13. 6. 1967., 18.

¹⁴⁷ Henry KAMM, „Poles Break Relations“, *New York Times* (New York City), 13. 6. 1967., 18.

Sutradan, 12. lipnja 1967. godine, na sjednici SIV-a ponovno se razmatralo pitanje diplomatskih odnosa s Izraelom. U toj prilici Koča Popović istaknuo je kako od prekida odnosa neće biti koristi, dok je Edvard Kardelj predložio odgodu za barem nekoliko dana kako bi se prikupili dodatni argumenti. Naposljetku, Tito je prekinuo daljnju raspravu i samostalno donio odluku o prekidu diplomatskih odnosa Jugoslavije i Izraela.¹⁴⁸ Shodno navedenoj odluci, Mišo Pavičević 13. lipnja pozvao je izraelskog veleposlanika u Jugoslaviji, Avigdora Dagan, kako bi mu predao notu o prekidu diplomatskih odnosa. Dagan je odbacio sve razloge koje je jugoslavenska vlada navela u noti, izražavajući žaljenje i nadu da će se diplomatski odnosi uskoro obnoviti. Također, izrazio je očekivanje da će jugoslavenska vlada pristupiti problemu njegove zemlje s više objektivnosti, razumijevanja i dobre volje. Naposljetku se zahvalio na ljubaznosti ukazanoj tijekom svog boravka i naglasio da Jugoslaviju napušta kao prijatelj.¹⁴⁹

Iako je Jugoslavija u noti od 11. lipnja optužila Izrael da je prekršio Povelju UN-a u pogledu mirnog rješavanja sukoba, rušenja teritorijalnih načela te narušavanja neovisnosti i slobode država, prekid diplomatskih odnosa nije imao neprijateljski prizvuk.¹⁵⁰ Naime, Daganu i izraelskom osoblju ostavljen je poduži rok za napuštanje države, a isto je postupila i izraelska vlada prema jugoslavenskom veleposlaniku Vojimiru Šobajiću čijoj je supruzi i sinu omogućen ostanak u zemlji do završetka školovanja.¹⁵¹ Državni sekretarijat za inostrane poslove (DSIP) također je istaknuo da prekid diplomatskih odnosa ne utječe na druge oblike suradnje. U tom kontekstu navedeno je i da se počasni konzulat u Haifi neće ukidati.¹⁵² Nadalje, jugoslavenskim pomorcima zaposlenim na izraelskim brodovima, kao i nogometnim trenerima angažiranim u izraelskim klubovima, dopušteno je da ostanu do isteka ugovora. Kako bi se omogućio nastavak trgovine s Izraelom, ukinuta je odluka SIV-a donesena tijekom rata, kojom je bio obustavljen prijevoz jugoslavenskih brodova iz izraelskih luka.¹⁵³ Međutim, suradnja između Jugoslavije i Izraela svedena je na minimum kako bi se izbjegle propagandne aktivnosti koje su mogle naštetiti odnosima Jugoslavije i arapskih država.¹⁵⁴

¹⁴⁸ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 169-170.

¹⁴⁹ LEBL, „Prekid diplomatskih odnosa SFRJ – Izrael“, 51.

¹⁵⁰ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 170-172.

¹⁵¹ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 170; LEBL, „Prekid diplomatskih odnosa SFRJ – Izrael“, 52.

¹⁵² LEBL, „Prekid diplomatskih odnosa SFRJ – Izrael“, 52.

¹⁵³ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 173.

¹⁵⁴ *Isto*, 173.

5.6. Jugoslavenska unutarnjopolitička razilaženja uslijed Šestodnevnog rata

Navedeni postupci i držanje Josipa Broza Tita tijekom Šestodnevnog rata rezultirali su brojnim kritikama i neslaganjima u samom vrhu SKJ. Naime, 11. lipnja 1967. godine na Petoj zajedničkoj sjednici Predsjedništva i Izvršnog biroa CK SKJ na kojoj su prekinuti diplomatski odnosi, raspravljalo se i o zaključcima Titovog sudjelovanja na sastanku u Moskvi. Na toj sjednici na kojoj je sudjelovalo 18 istaknutih figura jugoslavenske politike, Josip Broz Tito suočio se s izravnim i teškim kritikama. Naime, prigovaralo mu se zbog odlaska u Moskvu bez prethodnog obavještanja ostalih dužnosnika, dopuštanja preleta sovjetskih borbenih i transportnih zrakoplova preko jugoslavenskog zračnog prostora, te zbog, barem nominalnog, prihvaćanja prekida diplomatskih odnosa s Izraelom. Glavni kritičar Titovog odlaska u Moskvu i odluka sastanka bio je Srbin Mijalko Todorović, a podržali su ga većinom srpski, makedonski i bosanskohercegovački kadrovi kao što su Dobrivoj Radosavljević, Krste Crvenkovski, Avdo Humo, Nijaz Dizdarević, Lazar Koliševski i Slobodan Milosavljević.¹⁵⁵ Tito je svoj odlazak u Moskvu i neinformiranje Predsjedništva CK SKJ pravdao tezom da je morao odmah krenuti kad ga je Brežnjev pozvao jer su se neki komunistički lideri tamo već nalazili. Međutim, izraženi kritike bile su one koje su isticale značaj sudjelovanja Jugoslavije na samitu država Varšavskog pakta. Tako je Jovan Veselinov kazao kako se spekulira da se Jugoslavija potpisivanjem Moskvske izjave vratila u Istočni blok te kako gubi samostalnost. Također, Mijalko Todorović naveo je kako je bilo različitih poziva iz CK republika sa zabrinutim pitanjima o vanjskopolitičkoj poziciji Jugoslavije.¹⁵⁶

Aleksandar Lebl u svom radu istaknuo kako se i velik broj ljudi jugoslavenske diplomacije protivio zaoštavanju odnosa s Izraelom te bezuvjetnoj podršci arapskim državama. Među kritičarima bili su pretežito kadrovi iz Srbije i Crne Gore kao što su Koča Popović, Marko Nikezić, Mišo Pavičević, Veljko Mićunović i Aleksandar Demajo.¹⁵⁷ Iako je u zapisniku sjednice navedeno da je Titov izvještaj s puta jednoglasno prihvaćen, vidljivi su i navodi o odnosima prema Izraelu:

„Dajući punu podršku arapskim zemljama, na sednici je, istovremeno, ukazano i na štetnost ekstremnih stavova arapskog sveta o likvidaciji Izraela kao države, o 'svetom ratu', i sl., što Jugoslavija ne može odobriti i podržati. Radi toga potrebno je delovati na arapske rukovodioce u pravcu traženja razumnih i trajnijih rešenja arapsko-izraelskih odnosa“.¹⁵⁸

¹⁵⁵ LEBL, „Prekid diplomatskih odnosa SFRJ – Izrael“, 49-50.

¹⁵⁶ BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, 494.

¹⁵⁷ LEBL, „Prekid diplomatskih odnosa SFRJ – Izrael“, 50.

¹⁵⁸ *Isto*, 50.

Dakako, nemiri unutar jugoslavenskog političkog vrha bili su usko povezani s nezadovoljstvom vezanim uz decentralizaciju, reorganizaciju SKJ, političko uklanjanje Aleksandra Rankovića i njegovih suradnika te sve intenzivnijim konfrontacijama komunističkih dužnosnika prema nacionalnom ključu.¹⁵⁹ Tako je nezadovoljstvo iskazano na sjednici 11. lipnja predstavljalo uvod u sukob koji je eskalirao na Sedmoj sjednici CK SKJ tijekom srpnja 1967. godine. Tito je opet doživio kritiku jer je dopustio prelet sovjetskim zrakoplovima, ali i zbog prekomjerne jugoslavenske vojne pomoći Egiptu. Kritike su se nizale na Titov račun i u pogledu njegovog sudjelovanja na sastanku u Moskvi te zbog činjenice da je prekinuo diplomatske odnose s Izraelom protivno mišljenju članova SIV-a.¹⁶⁰ Ti postupci koji su ostavljali dojam sve prisnijih odnosa sa Sovjetskim Savezom potaknuli su partijski vrh, među kojima su bili Edvard Kardelj, Koča Popović i Vladimir Bakarić, da se tajno sastanu i rasprave o jugoslavenskom predsjedniku. Prema njihovom mišljenju, Titova politika bila je u suprotnosti s jugoslavenskim interesima kao neovisne države i sve češće su se mogli čuti prigovori kako „Stari više ne razumije aktualne prilike i potrebe“.¹⁶¹ Iako je Tito takve kritike suzbio prijetnjom odlaska pred Saveznu skupštinu, nezadovoljstvo je nastavilo tinjati u raznim krugovima, ali u tajnosti. Tako je početkom siječnja 1968. godine savjetnik DSIP-a Aleksandar Božović Ariju Ilahu iz Ministarstva vanjskih poslova Izraela kazao kako je prekid diplomatskih odnosa bila taktička pogreška.¹⁶² Naposljetku, Tito je prevladao unutarnjopolitičku krizu i kritike sve prisnijih odnosa sa Sovjetskim Savezom koji su brzo zahladili u kolovozu 1968. godine kada je vojska Varšavskog pakta ugušila revoluciju u Čehoslovačkoj, potaknuvši time partijski vrh na preispitivanje stavova i razmišljanje o vanjskopolitičkoj orijentaciji.¹⁶³

6. Jugoslavenski međunarodni odnosi nakon Šestodnevnog rata

6.1. Jugoslavija kao američki posrednik u rješavanju krize

Usklađivanjem stavova Sovjetskog Saveza i SAD-a nakon sjednice Generalne skupštine UN-a o pitanju rješavanja bliskoistočne krize, jugoslavenska vlada zauzela je realniji pristup prema njezinom razrješenju te započela s ublažavanjem retorike prema američkoj vladi. Dakako, među „liberalnim“, odnosno „prozapadnim“ jugoslavenskim dužnosnicima, mahom iz redova ministarstva vanjskih poslova, vladalo je veliko nezadovoljstvo zbog nepotrebnih kritika na račun SAD-a. Tako su pojedini visoki dužnosnici poput diplomata Veljka Mićunovića,

¹⁵⁹ Više o temi u: DABČEVIĆ-KUČAR, Savka. *'71: hrvatski snovi i stvarnost*, sv. 1 i 2. Zagreb: Interpublic, 1997.

¹⁶⁰ PIRJEVEC, *Tito i drugovi*, 517.

¹⁶¹ *Isto*, 518.

¹⁶² PIRJEVEC, *Tito i drugovi*, 518; LEBL, „Prekid diplomatskih odnosa SFRJ – Izrael“, 54.

¹⁶³ Više o temi u: KLASIĆ, Hrvoje. *Jugoslavija i svijet 1968*. Zagreb: Ljevak, 2012.

ministra vanjskih poslova Marka Nikezića, ali i novog jugoslavenskog veleposlanika u SAD-u Bogdana Crnobrnje, izrazili nezadovoljstvo zbog agresivne antiameričke kampanje. Njihova procjena bila je da konfrontacija sa SAD-om ima izrazito negativne učinke, ističući da su odnosi „dostigli najnižu točku i da se ne smije ići niže od toga“.¹⁶⁴ U tom kontekstu, Marko Nikezić 15. srpnja razgovarao je s američkim veleposlanikom u Jugoslaviji, Burkeom Elbrickom, koji je kritizirao jugoslavenske tvrdnje o odgovornosti SAD-a za bliskoistočnu krizu, ukazujući na negativan utjecaj takvih optužbi na jugoslavensko-američke odnose. U odgovoru na to, Nikezić je naglasio da će jugoslavenska vlada raditi na poboljšanju odnosa sa SAD-om, priznajući opravdanost američkih primjedbi te ističući kako se i sam nerijetko suočio s potrebom prilagođavanja stavova svoje vlade.¹⁶⁵ Navedeno pokazuje kako su ključni akteri jugoslavenske diplomacije inzistirali na ublažavanju retorike, što je potaknulo Tita da u razgovoru s američkim veleposlanikom 29. srpnja izrazi želju za prevladavanjem nesporazuma. U tom razgovoru Tito je najavio svoj odlazak na Bliski istok u kolovozu iste godine, obećavši da će učiniti sve što je u njegovoj moći kako bi se pronašlo adekvatno rješenje.¹⁶⁶ Naknadno, Tito je razgovarao i s predsjednikom Vrhovnog suda SAD-a Earlom Warrenom kojemu je ponudio da Jugoslavija aktivno sudjeluje u rješavanju arapsko-izraelskog sukoba.¹⁶⁷ Nakon tih razgovora Jugoslavija se etablirala kao posrednik između Istoka i Zapada, gdje je Tito održavao komunikaciju s liderima supersila u nastojanju pronalaženja rješenja za bliskoistočnu krizu. Osim toga, Jugoslavija je preuzela ulogu medijatora između arapskih zemalja i Sovjetskog Saveza, koji su bili izrazito nezadovoljni sa sovjetskim pomirljivim stavovima nakon rata.¹⁶⁸

Sredinom kolovoza Tito se zaputio na putovanje u Siriju, Irak i Egipat, a samo dan uoči putovanja, jugoslavenski predsjednik primio je telegram od Lydona Johnsona u kojemu su izloženi stavovi SAD-a o postizanju kompromisa između sukobljenih strana pri čemu bi svi sudionici bili tretirani s poštovanjem. Johnson je ponovno iznio stajalište američke vlade oblikovane u pet načela, naglašavajući da je cilj postizanje dugoročnog mira koji bi bio moguć samo ako arapska strana prihvati nacrt rezolucije dogovoren između SAD-a i Sovjetskog Saveza. Na kraju, američki predsjednik pohvalio je Titov mirovni angažman i zamolio ga da prenese ove stavove arapskim liderima.¹⁶⁹ Tijekom svog putovanja od 10. do 17. kolovoza

¹⁶⁴ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 149.

¹⁶⁵ MILLER, LAFANTASIE, *Foreign Relations of the United States, 1964-1968*, 497-498.

¹⁶⁶ *Isto*, 761.

¹⁶⁷ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 150.

¹⁶⁸ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 136; MILLER, LAFANTASIE, *Foreign Relations of the United States, 1964-1968*, 497.

¹⁶⁹ DASHIELL SCHWAR, KEEFER, *Foreign Relations of the United States, Arab-Israeli Crisis and War*, 761-764.

1967. godine, Tito je Arapima prvi put otvoreno iznio mišljenje kako nije produktivno negirati pravo Izraelu na postojanje te inzistirati na bezuvjetnom povlačenju izraelske vojske. Upoznao ih je i s američkim stavovima, koje je ocijenio rigidnijima od onih u sovjetsko-američkoj rezoluciji, ali je također naveo kako postoje elementi koji ukazuju na želju SAD-a za političkim rješenjem koje ne bi bilo previše štetno za arapske države.¹⁷⁰

Nakon povratka s putovanja Tito je uputio pismo Johnsonu izvještavajući ga o ishodu svoje mirovne misije. Jugoslavenski predsjednik kazao je kako je uspio uvjeriti arapske lidere da odustanu od vojnih sukoba i prihvate politiku mirnog rješenja te da priznaju postojanje Izraela kao neupitnu realnost. Jugoslavenski predsjednik za bliskoistočnu krizu predložio je kompromisno rješenje koje je ustvari bilo kombinacija Johnsonovih i onih načela na kojima su inzistirale arapske države neposredno nakon izraelskog napada.¹⁷¹ Taj Titov prijedlog sažet je u pet točaka: povlačenje svih trupa s teritorija pod nadzorom UN-a koji su okupirani od 4. lipnja; jamstvo sigurnosti i granica svih država u regiji od strane Vijeća sigurnosti ili četiri velike sile do konačnog rješenja spora uz mogućnost stacioniranja snaga UN-a s obje strane granica; slobodan prolaz za sve brodove kroz Tiranski tjesnac do odluke Međunarodnog suda pravde; plovidba Sueskim kanalom kao prije 5. lipnja; sudjelovanje zainteresiranih strana i Vijeća sigurnosti UN-a za rješavanje ostalih spornih pitanja, uključujući problem palestinskih izbjeglica i pitanje prolaska izraelskih brodova kroz Sueski kanal.¹⁷²

Međutim, američki predsjednik 30. kolovoza tijekom sastanka u Washingtonu s Markom Nikezićem i Bogdanom Crnobrnjom izrazio je neslaganje s Titovim prijedlozima. Osobito se osvrnuo na spornu izjavu o prolasku Sueskim kanalom, ističući važnost razumijevanja da bi međunarodni vodeni putevi trebali biti otvoreni za sve. Nadalje, primijetio je tvrdnju kako arapski lideri neće prihvatiti sovjetsko-američku rezoluciju te jasno naznačio da je ni Izraelci neće prihvatiti. Također je napomenuo kako su snage UN-a brzo nestale kada su bile prijeko potrebne prije izbijanja sukoba. Američki predsjednik je tada izjavio, a isto je ponovio i u telegramu predsjedniku Titu, da će sa svojim savjetnicima proučiti poruku i pažljivo je razmotriti, naglašavajući da su neki aspekti upravljivi i konstruktivni. Na kraju, Johnson je izrazio zahvalnost Titu za njegovu predanost u rješavanju krize, dok je Nikeziću najavio nastavak aktivnog rada na unapređenju jugoslavensko-američkih odnosa.¹⁷³

¹⁷⁰ BOGETIĆ, „Arapsko-izraelski rat 1967. godine i jugoslavensko-američki odnosi“, 111.

¹⁷¹ *Isto*, 111-112.

¹⁷² DASHIELL SCHWAR, KEEFER, *Foreign Relations of the United States, Arab-Israeli Crisis and War*, 814.

¹⁷³ *Isto*, 813-816, 827-829.

Naposljetku, američki predsjednik djelomično je udovoljio arapskim zahtjevima koje mu je Tito predstavio te se založio za istovremeno i zajedničko povlačenje, odnosno sprovođenje neophodnih koncesija zaraćenih strana. Ovaj pristup trebao je osigurati Arapima i Izraelcima povjerenje da njihova kooperativnost neće biti zloupotrijebljena od strane suparnika. Navedeno je predstavljalo dodatan kompromis u naporima za pronalaženje općeprihvatljivog rješenja za prevladavanje krize.¹⁷⁴ Spomenuti principi integrirani su u UN-ovu Rezoluciju 242 koju je Vijeću sigurnosti usvojilo 22. studenog 1967. godine. Rezolucija je predviđala povlačenje izraelskih snaga s okupiranih teritorija i priznanje prava svake države u regiji na teritorijalni integritet i neovisnost.¹⁷⁵ Iako je Rezolucija 242 postala temelj za arapsko-izraelske pregovore, ista je nerijetko opisivana kao „najcitiraniji, ali najmanje poštovani dokument u povijesti diplomacije“.¹⁷⁶

6.2. Jugoslavenska pomoć arapskim državama nakon 1967. godine

Završetkom rata Jugoslavija je nastavila pružati vojnu i ekonomsku pomoć arapskim državama koje su se, uslijed poraza, suočile s velikim materijalnim gubicima koje samostalno nisu mogle adekvatno nadoknaditi. U tom kontekstu, SIV je 17. lipnja donio odluku o hitnoj ekonomskoj pomoći. Međutim, jugoslavenska pomoć bila je ograničena njezinim ekonomskim mogućnostima, što je bio slučaj i s većinom istočnoeuropskih država koje nisu mogle ispuniti nerealne arapske zahtjeve.¹⁷⁷ Iako je Tito među istočnoeuropskim i nesvrstanim državama nastupao kao najistaknutiji zagovornik pomoći arapskim zemljama, jugoslavenski predsjednik naknadno je nastojao umiriti Nasera koji je negativno ocijenio ograničenu pomoć iz država Varšavskog pakta, objašnjavajući mu nesklad između njegovih očekivanja i stvarnih mogućnosti.¹⁷⁸

Jugoslavija se konkretno angažirala u pružanju pomoći u obliku lijekova, građevinskog materijala i hrane, uz inicijative za pomoć kroz donacije građana, zajmova i priloga privrednih organizacija.¹⁷⁹ Kroz tu prizmu, jugoslavenska vlada željela je demonstrirati kontinuitet jedinstva podrške arapskom svijetu pa su vodeći mediji učestalo izvještavali o pomoći koju su pružala jugoslavenska poduzeća. Tako je Socijalistički savez radnog naroda Hrvatske (SSRNH)

¹⁷⁴ BOGETIĆ, „Arapsko-izraelski rat 1967. godine i jugoslavensko-američki odnosi“, 113.

¹⁷⁵ „Resolution 242 (1967)“.

¹⁷⁶ „Pedeset godina rezolucije 242 UN-a, jednog od najcitiranijih i najmanje poštivanih dokumenata u povijesti diplomacije“, *Hrvatska izvještajna novinska agencija* (Zagreb), *on-line*, 22. 11. 2017., pristup ostvaren 31. 5. 2024., <https://m.hina.hr/#content/9647643>.

¹⁷⁷ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 180-185.

¹⁷⁸ *Isto*, 185-186.

¹⁷⁹ *Isto*, 179-180.

uputio pismo općinskim konferencijama, pozivajući ih da se odazovu apelu svih društveno-političkih organizacija Jugoslavije i osiguraju prikupljanje pomoći. Shodno navedenom, u medijima je istaknut niz poduzeća, poput Opće bolnice dr. Mladen Stojanović, zeničke tvornice drvne industrije „Vrbas“, zagrebačke Kreditne banke i slično, koji su se odazvali apelu pružajući financijsku pomoć arapskim zemljama.¹⁸⁰ Jugoslavenska pomoć bila je tema i Sedme sjednice CK SKJ na kojoj je Zvonko Brkić tijekom diskusije istaknuo „inicijativu radnih ljudi“ koji „gotovo bez iznimke s jednodnevnom ili dvodnevnom zaradom učestvuju u davanju pomoći žrtvama agresije“.¹⁸¹ Iako su formulacije oko „inicijative radnih ljudi“ bile iskrivljene, činjenica je da je postojao odaziv građana raznim akcijama, kao što je bilo masovno darivanje krvi.¹⁸²

Jugoslavenska vlada također se angažirala u pružanju vojne pomoći arapskim zemljama koje su u ratu izgubile oko 70 posto naoružanja i vojne opreme. Tito se već tijekom lipnja u Moskvi zalagao za snažniju vojnu pomoć, što je rezultiralo njegovom kontroverznom odlukom o preletu sovjetskih zrakoplova preko jugoslavenskog zračnog prostora. Međutim, Naser se ponovno žalio Titu na Sovjetski Savez, navodeći kako je sovjetska pomoć spora i neadekvatna za egipatske potrebe.¹⁸³ Iz takvih navoda ostavlja se dojam Naserove nerealnosti i nedostatka zahvalnosti prema naporima lidera Varšavskog pakta i Jugoslavije koji su se s ciljem vojne pomoći sastajali u Budimpešti i Zagrebu 11. i 12. srpnja, odnosno 9. rujna 1967. godine.¹⁸⁴ Sovjetski Savez nesumnjivo je preuzeo najveći teret za isporuku vojne pomoći, iako je teško precizno odrediti obim iste.¹⁸⁵ Slično, nedostatak pouzdanih informacija evidentan je i u slučaju Jugoslavije, unatoč poznatom angažmanu u pružanju pomoći u vidu vojne opreme, oružja te znanstveno-tehničke suradnje.¹⁸⁶ Također, jugoslavenska vlada odobrila je Egiptu kredit s niskom kamatnom stopom i dugim rokom otplate. Svim navedenim inicijativama ustvari se naglašavala važnost solidarnosti koja je trebala biti brana za sve moguće negativne posljedice arapskog poraza na aktivnost i ulogu Pokreta nesvrstanih.¹⁸⁷

¹⁸⁰ A. R. „Pismo SSRN Hrvatske općinskim konferencijama“, *Vjesnik* (Zagreb), 17. 6. 1967., 3.

¹⁸¹ *Sedma sednica Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije*, 22.

¹⁸² *Isto*, 22.

¹⁸³ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 193-194.

¹⁸⁴ LÜTHI, „The Non-Aligned Movement“, 31.

¹⁸⁵ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 206.

¹⁸⁶ *Isto*, 198.

¹⁸⁷ *Isto*, 208-209.

6.3. Odnosi Jugoslavije i Izraela nakon 1967. godine

Prekid jugoslavensko-izraelskih diplomatskih odnosa nije zaustavio kontakte njihovih diplomatskih predstavnika niti kontakte između jugoslavenskih židovskih zajednica i Države Izrael.¹⁸⁸ Jugoslavenski i izraelski diplomatski predstavnici nastavili su komunikaciju širom svijeta, pri čemu je Aleksandar Lebl istaknuo primjer sastanka Mihaela Jurmana, savjetnika jugoslavenskog veleposlanstva u Beču s Išajem Lakišem 8. rujna 1967. godine. Njih dvojica raspravljali su o putovanjima izraelskih građana u Jugoslaviju, ustanovivši da turisti mogu ući bez vize na boravak do 90 dana, dok poslovni ljudi mogu dobiti vize na graničnim prijelazima ili u jugoslavenskim veleposlanstvima u inozemstvu. Ti sastanci, iako neformalni, nisu bili tajni, što dokazuje izjava Aleksandra Božovića, savjetnika DSIP-a koji je naveo da su jugoslavenski predstavnici u inozemstvu u prosincu 1967. godine dobili službenu instrukciju da i dalje održavaju kontakte s predstavnicima Izraela.¹⁸⁹

Lebl navodi kako je jugoslavenski diplomat Milivoje Maksić iznio mišljenje da je Tito bio uvjeren u privremeni karakter prekida diplomatskih odnosa te da je takva odluka donesena kako bi odvrtila druge aktere tog područja od sličnih akcija u budućnosti.¹⁹⁰ Maksić je navodno također kazao kako je Tito imao žestoke rasprave s arapskim predstavnicima o njihovom negativnom stavu prema Izraelu. Tako se navodi da je jugoslavenski predsjednik tijekom jednog posjeta Kairu rekao da je Izrael suverena država poput bilo koje druge članice UN-a te da je samo prihvaćanjem te činjenice moguće postići neki oblik kompromisnog rješenja. Isto je ponovio i prilikom otvaranja Hidroelektrane Đerdap 1972. godine kada je kazao da Izrael ima svoja prava i dostojanstvo prema Povelji UN-a te kako tu činjenicu treba poštovati.¹⁹¹ Iz navedenog je jasno kako jugoslavenska vlast nije konzistentno zauzimala isključivo negativan stav prema Izraelu te kako su i nakon prekida diplomatskih odnosa postojali razni kontakti i osjećaji naklonosti. Izrael i Jugoslavija ponekad su se dobro razumjeli te su postojale razne inicijative za ponovnim uspostavljanjem diplomatskih odnosa do kojih nije došlo sve do 1990-ih godina.¹⁹² Naposljetku, raspad Jugoslavije označio je kraj bliskoistočne politike zasnovane na bezuvjetnoj podršci arapskim zemalja te je svaka neovisna republika naknadno usvojila vlastitu politiku prema Izraelu i njegovim arapskim susjedima.¹⁹³

¹⁸⁸ LEBL, „Prekid diplomatskih odnosa SFRJ – Izrael“, 53; SHAPIRO, „Yugoslavia“, 426.

¹⁸⁹ LEBL, „Prekid diplomatskih odnosa SFRJ – Izrael“, 54.

¹⁹⁰ *Isto*, 55.

¹⁹¹ *Isto*, 56.

¹⁹² LEBL, „Prekid diplomatskih odnosa SFRJ – Izrael“, 55; BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 175.

¹⁹³ BOGETIĆ, ŽIVOTIĆ, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*, 175.

7. Zaključak

Arapsko-izraelske konfrontacije tijekom cijelog 20. stoljeća predstavljale su izazov za međunarodnu zajednicu, a intenzitet tih sukoba dodatno je produbio postojeće podjele u svijetu nakon stvaranja židovske države na teritoriju Palestine. Jugoslavija je u takvom okruženju nastupala iz različitih pozicija koje su bile uvjetovane njezinim međunarodnim položajem u određenoj situaciji i trenutku. Tako je jasno vidljivo da je jugoslavenska država pod vodstvom Josipa Broza Tita vanjskopolitički sazrijevala i od 1949. godine kontinuirano naglašavala neovisnost koja je do izražaja trebala doći unutar Pokretu nesvrstanih. Međutim, Pokret nesvrstanih i Titovo prijateljstvo s Gamalom Abdelom Naserom Jugoslaviju je nerijetko dovodilo u konfliktne pozicije naspram zapadnih sila. Takva bezuvjetna podrška arapskom svijetu, pogotovo tijekom Šestodnevnog rata, usmjerena na očuvanje jedinstva unutar Pokreta nesvrstanih nerijetko je imala za posljedicu dovođenje jugoslavenske neovisnosti na iskušenje. Razlog tomu bila je upravo paradoksalna činjenica kako je većina članica Pokreta nesvrstanih bila vezana za određeni blokovski savez, dok se u slučaju Egipta i ostalih arapskih država radilo o vezi sa Sovjetskim Savezom, odnosno Istočnim blokom.

Dakako, takvi navodi i razmišljanja isticana su u međunarodnim, ali i jugoslavenskim partijskim krugovima. Olakotna okolnost nisu bili ni unutarnjopolitički procesi decentralizacije i sve veće polarizacije unutar partijskih krugova koji su vanjskopolitičke odluke Josipa Broza Tita koristili za različite obračune i stjecanje moći. Velik dio tih unutarnjopolitičkih sukoba još uvijek nije potpuno historiografski razjašnjen, kao što je slučaj smjene dvojice istaknutih dužnosnika u vojnim pitanjima upravo u jeku Šestodnevnog rata 1967. godine. Upravo je zbog toga često nemoguće odvojiti unutarnjopolitičke i vanjskopolitičke procese, a prekid diplomatskih odnosa s Izraelom i njihovo neobnavljanje sve do raspada Jugoslavije ilustriraju složenost tih sustava i procesa. S obzirom na navedene okolnosti, u radu je kronološki prikazan jugoslavenski put koji je uvijek potrebno dovoditi u vezu s međunarodnim okolnostima kako bi se pozicije Jugoslavije i odluke jugoslavenske vlade te 1967. godine pravilno interpretirale.

Dakako, jugoslavenska pozicija tijekom Šestodnevnog rata pratila je stavove izgrađene još nakon Sueske krize 1956. godine kada je jugoslavenska vlada opravdavala postupak arapskih lidera. Prekid diplomatskih odnosa ustvari je epilog takvog stanja, ali je iz svega navedenog moguće utvrditi da su postupci jugoslavenske vlade u odnosu prema Izraelu više bili posljedica potrebe za održavanjem čvrstih odnosa s arapskim državama, nego negativan stav prema Državi Izrael. Zaključno, Jugoslavija je kao relativno mala europska država formalno izvan blokova bila aktivno uključena u razrješenje bliskoistočne krize. Međutim, u tom procesu jugoslavenska

vlast suočavala se s ozbiljnim teškoćama u očuvanju vlastite vanjskopolitičke linije. Unatoč tome, uspješnim političkim manevrom, Jugoslavija je iz krize naposljetku u većoj mjeri izašla s ugledom mirotvornog medijatora, nego kao bezrezervni saveznik Sovjetskog Saveza i država Varšavskog pakta.

8. Bibliografija

8.4. Objavljeni izvori

CIA, Predmet br. 37, 0375/69B: Central Intelligence Agency: CIA-RDP79-00927A007100070003-6, The Role of the Military in the Yugoslav System. Pristup ostvaren 31. 5. 2024. <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79-00927A007100070003-6.pdf>.

DASHIELL SCHWAR, Harriet; KEEFER, C. Edward. *Foreign Relations of the United States, 1964-1968, Volume XIX, Arab-Israeli Crisis and War, 1967*. Washington: United States Government Printing Office, 2004.

FILIPOVIĆ, Muhamed, ur. *Josip Broz Tito: Izbor iz djela: Jugoslavija u borbi za nezavisnost i nesvrstanost*. Sarajevo: Svjetlost, 1977.

MILLER, E. James; LAFANTASIE, W. Glenn. *Foreign Relations of the United States, 1964-1968, Volume XVII, Eastern Europe*. Washington: United States Government Printing Office, 1996.

Sedma sednica Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije. Beograd: Komunist, 1967.

8.5. Periodika

Borba (Zagreb), 1947-1948, 1956, 1967.

Hrvatska izvještajna novinska agencija (Zagreb), 2017.

New York Times (New York City), 1967.

Vjesnik (Zagreb), 1956, 1967.

8.6. Popis literature

AJAMI, Fouad. „The End of Pan-Arabism“. *Foreign Affairs* 57 (2) (1978): 355-373. Pristup ostvaren 31. 5. 2024. <https://www.jstor.org/stable/20040119>.

„Arapska liga“. U: *Hrvatska enciklopedija*, sv. 1. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 1999, 330.

„Asuan“. U: *Hrvatska enciklopedija*, sv. 1. Zagreb: Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, 1999, 423.

BANAC, Ivo. *Sa Staljinom protiv Tita: Informbiroovski rascjepi u jugoslavenskom komunističkom poretku*. Zagreb: Globus, 1990.

BEKIĆ, Darko. *Jugoslavija u hladnom ratu*. Zagreb: Globus, 1988.

BICKERTON, J. Ian; KLAUSNER, L. Carla. *A History of the Arab-Israeli Conflict*. New York: Routledge, 2016.

BILANDŽIĆ, Dušan. *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb: Golden marketing, 1999.

BOGETIĆ, Dragan. „Arapsko-izraelski rat 1967. godine i jugoslavensko-američki odnosi“. *Istorija 20. veka: Časopis Instituta za savremenu istoriju* 1 (2008): 101:114. Pristup ostvaren 31. 5. 2024. <https://istorija20veka.rs/wp-content/uploads/2017/11/Istorija-20.-veka-2008-1.pdf>.

BOGETIĆ, Dragan. *Jugoslavensko-američki odnosi: 1961 – 1971*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2012.

BOGETIĆ, Dragan; ŽIVOTIĆ, Aleksandar. *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2010.

„Borba“. U: *Hrvatska enciklopedija*, sv. 2. Zagreb: Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, 2000, 236.

BREKALO, Miljenko; LUKIĆ, Anamarija; JURČEVIĆ, Ivana. „Uloga JNA-a u velikosrpskom projektu. Poseban osvrt na područje Đakovačko-osječke nadbiskupije“. *Diacovensia: teološki prilozi* 28 (4) (2020): 567-590. Pristup ostvaren 31. 5. 2024. <https://hrcak.srce.hr/en/249192>.

„cionizam“. U: *Hrvatska enciklopedija*, sv. 1. Zagreb: Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, 1999, 541-542.

DABČEVIĆ-KUČAR, Savka. *'71: hrvatski snovi i stvarnost*, sv. 1 i 2. Zagreb: Interpublic, 1997.

DIMITRIJEVIĆ, Bojan. „Jugoslavenska narodna armija u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj 1959. – 1969. godine“. *Časopis za suvremenu povijest* 53 (3) (2021): 925-951. Pristup ostvaren 31. 5. 2024. <https://hrcak.srce.hr/267376>.

DRUKS, Herbert. „Harry S Truman and the Recognition of Israel“. *Journal of Thought* 16 (1981): 15-28. Pristup ostvaren 31. 5. 2024. <https://www.jstor.org/stable/42588933>.

ELDER, Gregory. „Intelligence in War: It Can Be Decisive“. *Studies in Intelligence* 50 (2) (2006): 13-25. Pristup ostvaren 31. 5. 2024. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA497904.pdf>.

GIDEON, Biger. *The Boundaries of Modern Palestine, 1840- 1947*. London: RoutledgeCurzon, 2004.

HASSAN, Shamir. „Immigration to Israel and the Problem of Peace in the Middle East“. *Indian History Congress* 70 (2009): 830-837. Pristup ostvaren 31. 5. 2024. <https://www.jstor.org/stable/44147730>.

HAVEL, Boris. *Arapsko-izraelski sukobi: Religija, politika i povijest Svete zemlje*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2013.

„Informbiro“. U: *Hrvatska enciklopedija*, sv. 5. Zagreb: Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, 2003, 112.

JAKOVINA, Tvrtko. *Treća strana hladnog rata*. Zagreb: Fraktura, 2011.

JOHNSON, Paul. *A History of the Jews*. New York: HarperCollins, 1987.

„Jugoslavenska narodna armija“. U: *Hrvatska enciklopedija*, sv. 5. Zagreb: Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, 2003, 390.

JURKOVIĆ, Danijel. „Odnosi Jugoslavije i Sovjetskoga Saveza od 1947. do 1953. u kontekstu Informbiroa prema vodećim jugoslavenskim tiskovinama“. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2023.

KLASIĆ, Hrvoje. *Jugoslavija i svijet 1968*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2012.

LEBL, Aleksandar. „Prekid diplomatskih odnosa SFRJ – Izrael 1967. godine“. *Tokovi istorije: časopis Instituta za noviju istoriju Srbije* 1-4 (2001): 39-75. Pristup ostvaren 31. 5. 2024. https://tokovi.istorije.rs/lat/uploaded/1%204%202001/2001_1-4_03_Lebl.pdf.

LEES, M. Lorraine. *Održavanje Tita na površini : Sjedinjene Države, Jugoslavija i hladni rat*. Beograd: Beogradsko mašinsko-grafičko preduzeće, 2003.

LÜTHI, Lorenz M. „The Non-Aligned Movement and the Cold War, 1961-1973“. *Journal of Cold War Studies* 18 (2016), br. 4: 98-147. Pristup ostvaren 31. 5. 2024. <https://www.jstor.org/stable/26925642>.

TESSLER, Mark. *A History of the Israeli-Palestinian Conflict*. Indianapolis: Indiana University Press, 2009.

MARIJAN, Davor. „Konceptija općenarodne obrane i društvene samozaštite – militarizam samoupravnoga socijalizma“, *Časopis za suvremenu povijest* 53 (3) (2021): 953-987. Pristup ostvaren 31. 5. 2024. <https://hrcak.srce.hr/clanak/388135>.

MATES, Leo. *Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*. Beograd: Nolit, 1976.

MORRIS, Benny. *1948: A History of the First Arab-Israeli War*. New Haven: Yale University Press, 2008.

MORRIS, Benny. *Righteous Victims: A History of the Zionist-Arab Conflict 1881-1999*. New York: Alfred A. Knopf, 1999.

OREN, B. Michael. *Six Days of War: June 1967 and the Making of the Modern Middle East*. New York: Oxford University Press, 2002.

PIRJEVEC, Jože. *Tito i drugovi*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2012.

RUBIN, Adam. „Turning goyim into Jews: Aliyah and the Politics of Cultural Anxiety in the Zionist Movement, 1933–1939“. *The Jewish Quarterly Review* 101 (2011): 71-96. Pristup ostvaren 31. 5. 2024. <https://www.jstor.org/stable/25781024>.

RUBIN, Barry. „America and the Egyptian Revolution, 1950-1957“. *Political Science Quarterly* 97 (1982): 73-90. Pristup ostvaren 31. 5. 2024. <https://www.jstor.org/stable/2149315>.

„Savez komunista“. U: *Hrvatska enciklopedija*, sv. 9. Zagreb: Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, 2007, 718.

SHAPIRO, Leon. „Yugoslavia“. *The American Jewish Year Book* 72 (1971): 423-426. Pristup ostvaren 31. 5. 2024. <https://www.jstor.org/stable/23605329>.

„Sueski kanal“. U: *Hrvatska enciklopedija*, sv. 10. Zagreb: Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, 2008, 327.

„Ujedinjena Arapska Republika“. U: *Hrvatska enciklopedija*, sv. 11. Zagreb: Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, 2009, 161.

„Varšavski ugovor“. U: *Hrvatska enciklopedija*, sv. 11. Zagreb: Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, 2009, 291.

VRBA, Vojtěch. „From Czechoslovakia to the State of Israel: Introduction to Legal Aspects of Czechoslovak Help to the State of Israel in 1947-1949“. *Vesnik pravne istorije* 1 (2020): 323-

338. Pristup ostvaren 31. 5. 2024.
<http://ojsnovi.ius.bg.ac.rs/index.php/Vesnik/article/view/18/13>.

8.7. Internetski izvori

„Final Communiqué of the Asian-African conference of Bandung (24 April 1955)“. CVCE. Pristup ostvaren 31. 5. 2024.
https://www.cvce.eu/obj/final_communique_of_the_asian_african_conference_of_bandung_24_april_1955-en-676237bd-72f7-471f-949a-88b6ae513585.html.

„Resolution 242 (1967)“. United Nations Digital Library. Pristup ostvaren 31. 5. 2024.
<https://digitallibrary.un.org/record/90717?v=pdf>.

„United Nations: Special Committee on Palestine (UNSCOP)“. Jewish Virtual Library. Pristup ostvaren 31. 5. 2024. https://www.jewishvirtuallibrary.org/united-nations-special-committee-on-palestine-unscoop#google_vignette.

„Walter Rothschild and the Balfour Declaration“. The Rothschild Archive. Pristup ostvaren 31. 5. 2024.
https://www.rothschildarchive.org/family/family_interests/walter_rothschild_and_the_balfour_declaration.